

Szitalakötő

Szép ... a repülő
Éji muzsika
Gyere, gyurma!
Mustos ősz

Hinta a kisbolygókhoz
A gyűrűszigetek rejtélye
Pegazus hátán ... A gólem nyomában
Miből van? Hogyan van?
Nézzük együtt ... Rippl-Rónai József képeit!

a **kíváncsi** gyerekek folyóirata

www.szitakoto.com

2008 / 3 ŐSZ

Bujtor László > A gyűrűszigetek rejtélye	1
HÉT SZÓVAL > Ács József, Búth Emília, Csengery Kristóf, Handi Péter, Horgas Béla, Lackfi János, Nagy Zsófia versei	4
Jólesz György > Éji muzsika	7
Pandero > Képregény	10
Hollós Máté > Zene a kam(a)rában	11
Kovalik Balázs > Miért énekelnek az operában?	12
Pegazus hátán ... A gólem nyomában	14
Handi Péter > Palackposta ... Állati helyzet	16
Jámborné Balog Tünde > Képzelné lehet ... Mustos ős	18
Molnár Péter > Utazás a Holdra ... Hinta a kisbolygókhöz	20
Nézzük együtt ... Rippl-Rónai József képeit	24
Levendel Júlia > Szép ... a repülő	26
Reményi Tibor > Hogyan repül a repülőgép?	28
Victor András > Repül a ... repül a ...	30
Schmidt Emese > Szelek útján - madarak madártávlatból	32
Időjáték ... Ikarosz és Phaethón	35
Valachi Anna, Horváth Dávid > Képes beszéd ... Ami megérint - rólunk szól	38
Cakó Ferenc > Gyere, gyurma!	40
Várady Judit > Miből van? Hogyan van?	42
Hogyan tovább, te mesehős? - folytatás	44
Gyórfy Iván > Szitakötő-szótár	46
Kulturális ajánló	borító 3
Maskarák	borító 4

A szám alkotói >

Ács József, Böröczki Tamás, Bujtor László, Búth Emília, Cakó Ferenc, Csengery Kristóf, Gyórfy Iván, Handi Péter, Hollós Máté, Horgas Béla, Horgas Judit, Horváth Dávid, Jámborné Balog Tünde, Jólesz György, Kovalik Balázs, Lackfi János, Levendel Júlia, Molnár Péter, Nagy Zsófia, Pandero, Reményi Tibor, René Margit, Schmidt Emese, Valachi Anna, Várady Judit, Victor András

Támogatók > Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Miniszterelnöki Hivatal, Táncsics Alapítvány, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Budapest Bank Budapestért Alapítvány
Médiatámogató > Duna Televízió

Szerkesztők > Horgas Judit, Levendel Júlia,
Horgas Béla

Grafikai tervező > René Margit
Olvasószerkesztő > Bohus Magda
Munkatárs > Hakszer Éva

Kiadja > a Liget Műhely Alapítvány
Szerkesztőség címe > 1122 Kissvábhegyi út 4-6.
E-mail > info@szitakoto.com
Internet > www.szitakoto.com

Nagy és Társa Nyomda és Kiadó Kft.

Felelős vezető > Szűcs Ernőné
ISSN 1789-4972

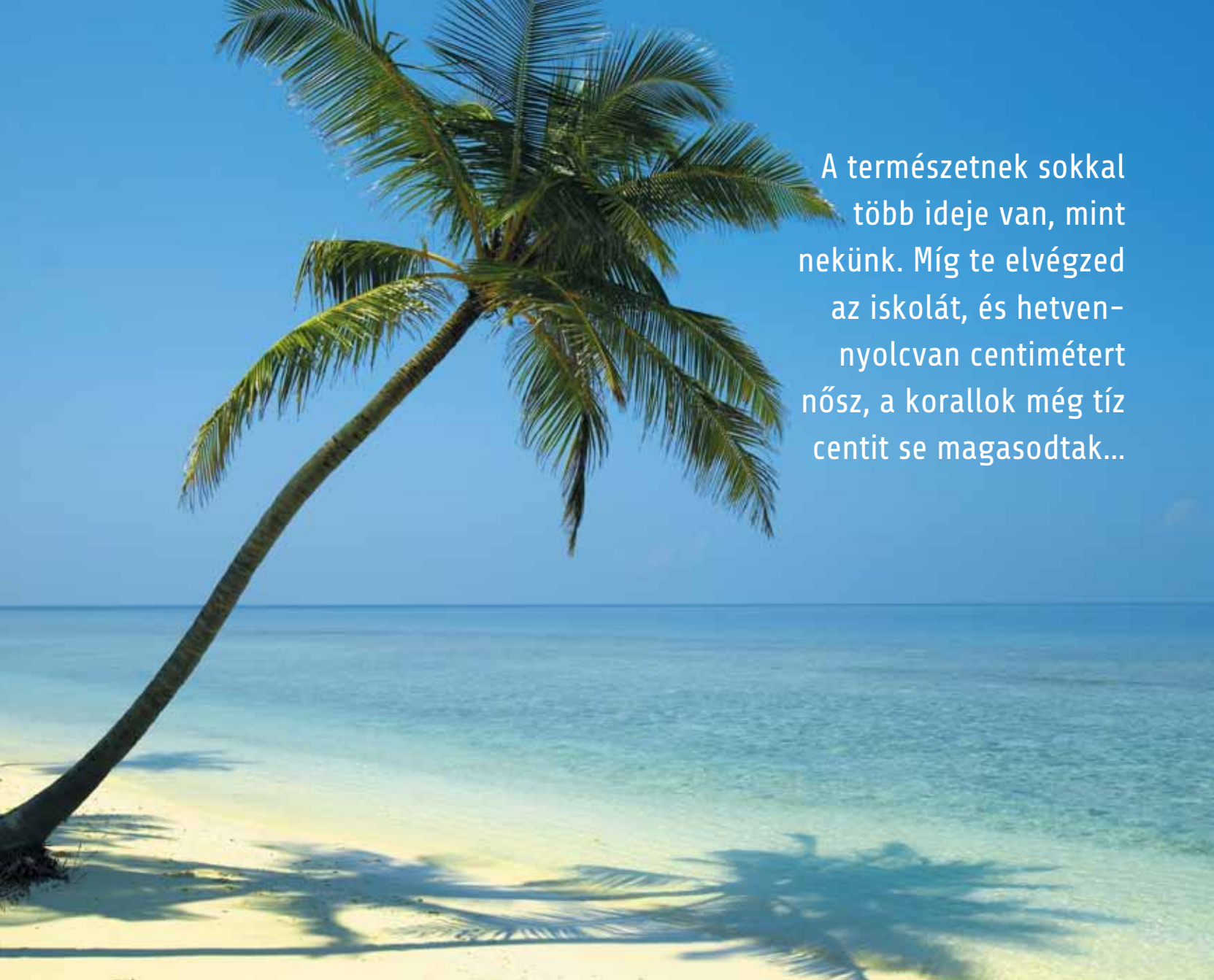
Terjeszti > a Lapker Rt.
Előfizethető közvetlenül a kiadónál,
a hírlapkézbesítő postahivataloknál
és a HELIR-nél (1089 Budapest, Orczy tér 1.)
Előfizetési díj egy évre > 1680 Ft
Megjelenik negyedévente.

A gyűrűszigetek rejtélye

Láttad már a pocsolya felszínén szétfutó hullámot gyűrűt rajzolni? Az óceánok tükrén – mint óriás pocsolya óriás felszínén – e kicsiny körökhöz hasonló kőzetgyűrűk, trópusi szigetek találhatóak. Ezeket atollnak hívjuk. Szimmetrikus felépítésük, sokszor tökéletes kör alakjuk rejtélyes eredetre vall: a partjaik felé közeledő hajósok évszázadokon át csak hümmögtek, hogy mi ez. Félve kötöttek ki, mégis vonzották őket a kör alakú, kókuszpálmás szigetek. Aztán a tudósok is törték a fejüket – sokáig eredmény nélkül.

A szigetek anyagának megismerése volt a rejtély megoldásához vezető első lépés. A csodálatos, a nap fényét szikrázó tisztasággal visszaverő hófehér homok egykor élt korallok felmorzsolódott mészkőváza. Ám korallok jókedvvel csak a trópusi sekélytengerekben tenyésztek, míg a gyűrűszigetek több ezer méteres mélységből emelkedtek föl a víz színéig. Ezredévekig lebegtek volna a korallok? Nem! Azok bizony kényes lények, csak szilárd kőzetfelszínen óhajtanak megtelepedni... Akkor hát?

A természetnek sokkal több ideje van, mint nekünk. Míg te elvégzed az iskolát, és hetvennyolcvan centimétert nősz, a korallok még tíz centit se magasodtak...

A rejtély tovább bokrosodott. Aztán 1831-ben egy angol fiatalember, Charles Darwin hajóra, egy recsegő-ropogó vitorlásra szállt, hogy alig huszonkét évesen, kíváncsi és nyitott fiatalként világ körüli útra induljon. Száznolcvan éve egy fiatal tudós élete eléggé egyhangú volt (mégsem unalmas) a tengerjáró vitorlás fedélzetén. Két kikötés között hetek teltek el, közben az élettér csak arra a terasznyi deszkafedélzetre és kamrányi kajütre korlátozódott, amit egy vitorlás nyújthatott. Akkoriban nem volt persze sem rádió, sem tévé, még MP3-as lejátszó sem. Az időt a nap járása és a fedélzetmester sípszavai tagolták. Darwin a hajó kapitányának beszélgetőtársa volt, fizetsége pedig a teljes ellátás. Idegen partokhoz érve szabadon végezhetett kutatásokat, bejárhatta az ismeretlen tájakat,

ismerkedhetett kőzetekkel, növényekkel és állatokkal. De nemcsak rácsodálkozott a természet szépségeire – érteni is akarta, amit látott. Korának legkorszerűbb természettudományos műveit vitte magával az útra, és olvasott, olvasott, gondolkodott... Földünk története hosszú, és felszíne lassan, de folyamatosan változik. Hogy ezt miért nem látjuk? Mert emberi szem számára minden észrevehetetlenül lassan történik. A tengerek sem állandóak! Felszínük lassú ritmusban süllyed és emelkedik, s akár el is tűnhetnek a Föld színéről.

A Csendes-óceán déli vizein hajózva Darwint olvasmányai és az óceán több kilométeres mélyéből magasba szökkenő, gyűrű alakú korallszigetek egyaránt ámulatba ejtették. Az állandó mozgásban és működésben létező Föld gondolata, a korallálatkák és a gyűrű alakú szigetek hármasan töprengve azt kérdezte: lehet, hogy a korall egy vulkáni kúpra telepedett? Ez megmagyarázza a gyűrű alakú sziget keletkezését! De akkor hová tűnt a vulkán?

Úgy okoskodott, hogy a tengerből réges-régen kiemelkedő, hamut, lávát és köveket dobáló, tengert dübörögtető vulkán oldalán, jóval a vízszint alatt megtelepedtek a korallok. Lassan, évről évre, centiről centire emelték korallbokraikat a vulkán vízszint alá nyúló lejtőin az éltető nap, a vízfelszín felé. Ám az örökre elszunnyadó zord óriás, a vulkán egykor meleg teste, izzó kőzetgyomra hűlni kezdett, s ahogy hűlt, zsugorodott és töpörödött a vulkán teste, a kihűlő és nehezebbé váló kúp lassan süllyedt tengermélyi bölcsőjébe, ahonnan egykor a felszínre tört. A vulkán kúpja, csúcsa évmilliók alatt eltűnt a víz alatt. Nem így az egykori lejtőin, kör alakban fejlődésnek indult élővilág, és a tápláló korallok! Kitartóan építették vázukat a felszín felé. S milyen érdekes: a vulkáni kúp süllyedésének tempója nagyjából megegyezik a korallváz épülésének sebességével. A kettő versenyre kelt, s az eredmény: az emelkedő korallzátony megőrizte az egykori vulkáni kúp víz alatti alapjának átmérőjét, ott, ahol a korallok először megtelepedtek rajta!

A verseny tempója igen lassú volt: egy év leforgása alatt néhány milliméteres, legfeljebb centiméteres nagyságrendű mozgásról van itt szó. A természetnek sokkal több ideje van, mint nekünk. Míg te elvégzed az iskolát, és hetven-nyolcvan centimétert nősz, a korallok még tíz centit se magasodtak... Egy gyűrűsziget korát nem években, hanem évmilliókban mérik! Annyi idő alatt pedig jócskán megnőnek, fenntartják és nevelik élő építményüket, amit mi gyűrűszigetként csodálunk meg.

Darwin elgondolásának igazolására százöt év kellett várni. Ennyi időre volt szükség, hogy a tudósok műszereikkel az óceánok mélyére tudjanak fűlelni. Ugyanazt a módszert használták, mint az orvos, amikor meghallgatja a hátadat: megkopogtat, és a visszaverődő hangot egy érzékeny műszer a füléhez vezeti. A földet kopogtató orvost geofizikusnak hívják, és a földrengéshullámokat figyeli. Hallgatózni pedig víz alatti mikrofonokkal, a hidrofonokkal szokott. A földrengéshullámok megkopogtatják a kőzeteket, és a visszaverődő jelek alapján a geofizikus képes a kemény sziklát, kőzetté dermedt üledékeket megvizsgálni. Így állapították meg a tudósok, hogy a kókuszpálmák gyökerének támaszt és táplálékot adó korallhomok alatt több száz méterre ott a kemény alap, az egykori vulkán elsüllyedt roncsa. Százöt év elteltével bebizonyosodott: Darwin elmélete helyes. Az atollok, az óceánok csodálatos gyűrűszigetei valóban egykori vulkánon megtelepedett korallok vázának felhalmozódásával jöttek létre.

BUJTOR LÁSZLÓ

Hét szóval

Összebeszélt hét költő, hogy hét szóval verset játsszanak: állj középük, és ELSŐKÉNT keresd meg, melyik hét szó szerepel mindegyik versben. MÁSODJÁRA próbáld meg te is ritmikus, netán rímes, sűrített szöveget – hát szóval: ezzel a hét szóval verset költeni, és küldd el a Szitakötőnek. HARMADJÁRA elmesélem neked, hogy egyszer régen, jó három évtizeddel ezelőtt én már játszottam ilyesféle játékot az akkori televíziós Cimborá műsorban, de akkor tíz szóval írt verset öt költő. Én voltam a kezdeményező, mint most is – a szavak összerakásában és a játékszabályok kitalálásában pedig Kormos István költő, meseíró, Vackor alkotója lett a társam. Szeretném, ha játékunkkal, a versek írásával és olvasásával rá gondolnánk. Benne vagy?

HORGAS BÉLA

PALACSINTA

*Gondban van a tészta tündér
Férjhez megy a lánya
Nézegeti varázskönyvét
Mit ad vacsorára*

*Sütök pettyes palacsintát
Kezdődjek a móka
Tojássárga napkorongját
Lágyítsa a szóda*

*Fél liter tej kevés cukor
Szakadjon a liszteső
Ölbe veszi merőkanál
Forró olaj égető*

*Kútvíz öblítsd serpenyőmet
Tésztám borzong bámul
Unatkozó fehér arca
Pengeélen táncol*

*Térül-fordul gördül már
A másik oldalára
Szaladjon most végig rajta
Korom király lába*

*Fején barna glóriát hord
Félliternyi álom
Töltse csurig baracklekvár
Palacsintás tálon*

NAGY ZSÓFIA

GÖRDÜL AZ ÁLOM...

*Gördül az álom hintaja,
macska ül benne peckesen.
Ruhája sárga, szeme zöld,
megbámulnám, de nem merem.*

*Kormos az este. Mint kalács
tésztája, foszlik szét a táj.
A kút mélyéből föllebeg
szakadt ruhában egy király.*

CSENGERY KRISTÓF

A VITAMINKIRÁLY DALA

Itt üldögélek gyümölcshalmomon,
szakadt kabátban, s árulom a sárga
körtét, dinnyét s megannyi rokon
almafajtát – szőlőt is nemsokára.
Majd koppannak a teli puttonyok,
s ládádba fekszenek a fürtök,
szerte gördülnek a szőlőszemek
köztetek, kik alattam csücsültök.

Ha kormosan is, de koronára várva:
vagyok mégis a gyümölcsök királya.

E gyümölcshalom az én birodalmam,
jó vitaminokon uralkodom.
Ha hálni térsz este, az is megeshet,
gyümölcseimről álmodsz, szín és illat
hús hullámain találkozunk, itt vagy,
mint kútmély tükréből villanó öltök testet –
ha megszólítasz, s nem válaszolok,
kérlek, el ne illanjon a kedved.

Tudd: ki naphosszat világló gyümölcsökre bámul,
király az! Még ha nem is tud királyul.

HANDI PÉTER

A FEKETE KIRÁLY

Gördül az autós,
Repül a pilóta,
Autós felett,
Pilóta alatt
Fekete király
Légben lépeget.

Talpa alatt
Csempe cserepek,
Feje felett
Sárga aranyak,
Fekete kutak
Körben nyílanak.

Kútból gomolyog
Fekete virág,
Bámul a kútba
Fekete király.
Szakadt göncének,
Kormos orrának
Tisztelet kijár.

Odalenn a sárban,
Amint őt meglátja,
Autós-gyalogos,
Mégfogja ki-ki
Saját gombjait,
Magában pedig
Kíván valamit.

Teljesül vagy sem,
Én azt nem tudom,
Azt tudom csupán,
Így köszöntik őt,
Ha a földön jár
S nem kéményt seper
A fekete király.

LACKFI JÁNOS

A HONTALAN KIRÁLY

Város szélén sáros út,
erre indul, arra fut.
Sárga kocsi gördül rajta,
ki tudja, hogy hova jut.

Öreg király utazik,
a palástja csupa lik.
Kétszáz éve csavarog már,
éppen sehol sem lakik.

Kútról szakadt lánc pereg:
zörögnek a kerekek.
Kisdiákok futnak arra.
„Hát ti honnan, gyerekek?”

„Véget ért az iskola!
Király bácsi megy haza?”
„Bizony, igyekeznek én is,
csak, tudjátok, nincs hova.”

Kormos Pista odafut,
kinyitja a kertkaput.
„Tessék nálunk ebédelni!”
Öreg király mosolyog.

„Elmennék a városig,
csak öt percre állok itt.”
Pista erősködik mégis:
„Legalább egy nápolyit!”

Elfogadja a király.
S aki kerékpárra száll,
kocsijába kapaszkodhat.
Cseng-bong a sok drótszamár.

ÁCS JÓZSEF

A KIRÁLYLÁNY GYÖNGYE

Miért sír a király lánya?
Toporzékol, könnye gördül,
mert a gyöngyén sárga hasú,
szakadt szájú, vén varangy ül.

Kormos a mély, szeme rút,
törött zsebtükör a kút,
ahogy bámul.
Visszabámul.

BÚTH EMÍLIA

A LÁTHATATLAN ROLLER

Egy szakadt alak gördült át
méltóságteljesen
a sárga festékbe mártott
kék hegyen,
hajszálnyival a fű felett –
mintha láthatatlan rolleren.
Ez meg hogy lehet?
S ki ez?
Milyen ismerős!
Csak bámultam, talán mesehős,
és voltunk egyszer valahol,
valamiért,
de nem nyílt meg a múltak kútja,
s ekkor újra
villant rolleresem,
már visszafelé a kék hegyen.
Álommozi, kiáltottam, ez király!
S nem akárki, tudtam már.
Egy pizsén pizse szó-artista,
Vackort költő Kormos Pista!

HORGAS BÉLA

Éji muzsika

Dorka álmatlanul forgolódott. Nyögött, sóhajtott, meg-megreccsentette az ágyat. Addig-addig, míg apa be nem nyitott.

– Mi az, miért nem alszol?

– Nem tudom – felelte Dorka. – Valahogy nem megy.

Nem is csoda. Napközben még borongós, hűvös idő volt, de most feltámadt a szél. Mégpedig finom, langyos szél. Földszagot hozott meg valami megnevezhetetlen, édes illatot, talán a tavaszét.

– Azért csak próbálj meg aludni – mondta apa.

– Mondom, hogy nem megy. Mit csináljak?

Apa hümmögött.

– Tudod, mit? Vonatozzunk!

Dorka szeme tágra nyílt a csodálkozástól.

– Micsoda??

– Hát, ha már úgysem alszunk – mondta apa, és intett Dorkának, hogy üljön föl, aztán ő is fölkiporodott az ágyra.

Törökülésben helyezkedtek el egymás mellett. Halk fütty hallatszott, majd kerekek csikorgása. A szoba lassan elúszott az ágy mellől. Olykor egy-egy világító jelző bukkant elő a sötétből. Váltóállást mutató lámpa, ahogy megvilágítja a szomszédos sínpárt. Állomás épülete. Előtte vastag szemöldökű, vastag bajszú őr. Ahogy elhaladtak ott, megemeltette a kezében tartott kis zászlót, aztán megpödrte a bajszát, és az egyik szemöldökét is.

– Ez azért sokakat zavart – mondta apa. – Ez a szemöldökpödrés.

– Sokakat? – kérdezte Dorka.

– Bizony. Csak úgy dőltek a panaszok.

„Kérem, ez túrhetetlen! Csináljanak már valamit azzal a bakterrel! Muszáj nekem ezt az állandó szemöldökpödrést nézmem? Hallják, ez nem valami gusztusos!”

– És mi történt vele?

– Láthatod. Áthelyezték állandó éjszakai műszakba. Az állomásfőnök nem akart neki felmondani, mert amúgy nagyon megbízható.

Közben felkelt a hold. Hídon haladtak át, széles folyó fölött. A víz ezer meg ezer darabra törte, úgy

verte vissza a hold ezüstös fényét. Csónak úszott a vízen. Ketten ültek benne.

– Hát ezek?

– Álruhás királyfi és a szolgálja. Mennek a bálba, hogy a királyfi kiválassza a lányok közül a legszebbiket. Csakhogy a minap történt egy kis baleset. Egy gonosz boszorkány feledést hozó varázsittal kínálta őket, és sajnos, ittak belőle.

– Ami nyilván hatott is... – mormolta Dorka.

Apa csak komoran bólintott a holdfényben.

– És ezt nevezed te kis balesetnek?

– Hát, nem volt nagy. Mert csak azt felejtették el, melyikük a király, és melyikük a szolga. Azóta minden éjszaka áteveznek a folyón, hátha a bálban eszükbe jut.

Dorka valami megoldáson törte a fejét, mert nem szerette a kilátástalan ügyeket.

– Talán úgy van, hogy háromszázharminchárom napig tart a varázsital hatása, aztán eszükbe jut minden. Ugye, így van?

– Azt hiszem, valahogy így van – mondta apa.

Egy-egy ház tűnt fel lassan. Aztán mind több. A vonat még be is ment az egyik kapuján. Áthaladt az udvaron, el a szőnyegporoló mellett. A ház sötét volt, csak a házmesterlakásban pislákoltt némi fény. Aztán egy másik kapun ki. A sínek elágaztak, a vonat lassított. Begördültek egy állomásra. Fékek csikorgása, kerekek nyikorgása. Csönd. A vonat megállt. Apa mozdult.

– Gyere, kiszállunk.

– Pizsamában?

– Persze. Itt lehet. Most lehet – mondta apa, de a kislány még vonakodott.

– De minek kiszállni?

– Hogy megvacsorázzunk. Ennek az állomásnak *rendkívül* jó a konyhája.

– Node apa! Az éjszaka kellős közepén?

Apa megrántotta a vállát.

– Mit csináljak, ha most vagyok éhes?

Ezt el kellett fogadni. Dorka is kiszállt, megfogta apa kezét. Elindultak az állomásépület felé.

Az étterem óriási helyiség volt, Dorka nem is értette, hogy tud elférni abban a kis állomásépületben. Középen hatalmas csillár lógott alá, fénytelenül, csak néhány falikar világította meg – nem is az asztalokat, inkább a régimódi tapétát. Amúgy itt minden régimódi volt. A tányérok, az evőeszközök, a bútorzat. Még a pincér is. Sima, fekete haja középen elválasztva. Fehér vászonkendővel söpört le néhány morzsát az asztról, amelynél helyet foglaltak.

– Milyen italt hozhatok?

Apa gondolkozott egy darabig, majd csöndesen, szinte félénken kibökte:

– Egy pohár sört kérek. A lányomnak meg almalevet.

A pincér bólintott, és eltűnt a konyha irányában.

Dorka a homlokát ráncolta.

– Apa, tudod, hogy anya nem szereti, ha sört iszol.

– Anya azt nem szereti, ha sört iszom, és elfelejtem megkínálni. De ez csak egészen ritkán fordul elő. Csak hát, anya most nincs velünk. Beláthatod, hogy...

Apa felolvasta az étlapot. Dorka nem volt éhes, de úgy gondolta, az evés is a kalandhoz tartozik. Így aztán ő is a rántottát választotta, mint apa. A pincér visszatért a sörrrel és az almalevel. Fölvette a rendelést, meghajolt és távozott.

Megjelent a kenyereslány, mert a régimódisághoz az is hozzátartozott, hogy a felszeletelt kenyeret a kenyereslány hozza nagy tálcán. Apa már éppen emelte a söröspoharat, amikor hirtelen megállt a keze.

– De hiszen ez anya!

Valóban anya volt – mégpedig hálóingben. Kicsit csodálkozva, kicsit bosszúsán szólt hozzájuk:

– Hát ti miért nem alusztok?

De már ment is tovább. Dorka elismerően kacsintott, mert a sörért valóban nem szólt. Pedig biztosan észrevette. Anya mindent észrevesz. Nemsokára újból megjelent a pincér, és egy-egy adag rántottát tett az asztrra. Apa – mert ínyenc volt – kevés pirospaprikát szórt a rántottára. Aztán mindketten belemerültek az evésbe. Apa időnként kortyolt a sörből. Dorka igyekezett ugyanolyan szakértelemmel átnézni a poharán, ahogy apa tette a sörrrel.

Hanem most mozgás támadt! Három zenész vonult az étterembe. Egy gordonkás, egy klarinétos és még egy, akinél nem volt hangszer. Dorka csak ekkor vette észre a cimbálmot az étterem közepén. A zenészek rövid hangolás után játszani kezdtek. Egyszer csak apa felkiáltott.

- Nahát!

- Miért nahát? - kérdezte Dorka.

- Ezeket a muzsikusokat ismerem! Még hozzá név szerint.

A szomszédos asztaloknál püsszegték, hogy *pssst, csss, nem halljuk a zenét.* Apa suttogva folytatta.

- Császár úr, Somborjai úr, Mitkó úr.

- Honnan ismered őket?

- Abban a vendéglőben zenéltek, ahová anyával sokat jártunk egy időben. Nagyon szépen muzsikáltak. Csak aztán a tulajdonos kitette a szűrüket.

- A szűrüket?

A kitett szűrű zenészek most mintha meggörnyedtek volna apa visszaemlékezésétől.

- A tulajdonos kiszámította, hogy a gépzene olcsóbb, mint három ember bére. Felmondott nekik.

Maguknak pedig fel is út, le is út, hallotta Dorka nagyon távolról. Apa folytatta.

- Járták az éttermeket, vendéglőket, sörözőket, de sehol sem kellett. Ki alkalmaz ma már élő zenészeket, amikor ott a magnó, a lemezjátszó? Ilyeneket mondtak a tulajdonosok. Akadt ugyan, aki *egy* muzsikust még csak felvett volna. Mondjuk, Császár urat. Vagy Somborjai urat. Esetleg Mitkó urat. Csakhogy a zenész uraknak volt bizonyos elképzelésük a barátságáról. Az összetartásról. Vagy együtt, vagy sehogya.

- Aztán mi történt? - kérdezte Dorka.

- Járták a várost, de sehol nem akadt munka. A végén egy pályaudvaron találták magukat. Az egyik félreeső sínparon megláttak egy régi kocsiból álló vonatot. A kocsisor elején gőzmozdony állt. Összenéztek: igen, ez jó lesz. Aztán a vonat megindult, ők meg utaztak, utaztak, míg le nem szálltak...

- ...ezen az állomáson - vágott közbe Dorka.

Apa bólintott, majd a magasba emelte a söröspoharat, így köszöntötte a zenészeket. Egyikük - talán Somborjai úr - játék közben odahunyort apának.

- És itt... - szólt Dorka kérdően.

- Megbecsülik őket - mondta apa. - Kiváló helyük van.

Ez megnyugtatóan hangzott.

Újból felbukkant a kenyereslány - ezúttal üres kézzel. Odalépett az asztalukhoz, megigazította az aszalterítőt, valahogy úgy, ahogy Dorka takaróját szokta megigazítani. A zenészek, akiket itt megbecsülnek, akiknek kiváló helyük van, ódon keringőbe kezdtek, Dorka pedig úgy érezte, mintha anya csakugyan betakarta volna. Még belenézett a poharába, és látta, hogy az almalé felszínén, mint muslinca, pici csónak halad, de még így is kivehető volt, hogy a csónakban egyvalaki evez, egy másik valaki pedig, koronával a fején, feszes tartásban ül. Meg akarta mutatni apának, de apa felállt az asztaltól, és távolabb beszélgetett valakivel. Vagy anyával, vagy a zenészek egyikével. De talán inkább a zenészek közül valakivel. De melyikükkel? Császár úrral? Somborjai úrral? Mitkó úrral? Különbö meg mindegy, gondolta Dorka, és elaludt.

JÓLESZ GYÖRGY

Zene a kam(a)rában

Milyen szép, ha többen együtt zenélnek – érezhetjük, mikor emberek közös muzsikálásában gyönyörködünk. Ha jobban odafigyelünk, észrevehetjük: egyszer ugyanazt játsszák vagy legalább hasonlót, másszor mintha veszekednének, olyan eltérő a „mondanivalójuk”. Nem zavarják ilyenkor egymást?

Ha valaki életében először énekel vagy játszik együtt több szólamban másokkal, bizony beleakadhat a füle a társai muzsikájába. Tapasztalt zenész élvezi, hogy néhol alkalmazkodnia kell, máshol meg inkább ő irányítja a zenei történéseket. Hiszen a témák kifejlődnek, összeütköznek egymással, megbarátkoznak, összefognak megint. Néha az egyik hangszer dalol és a többi kíséri, néha azonos fontosságú dallamokat játszik minden szólam, vagy utánozva, követve egymást, vagy épp szinte elbeszélnek egymás mellett, ki-ki csak a maga „igazát” hirdeti.

A kis csoporttal előadott muzsikát kamarazenének hívják az olasz *camera* (szoba) szó nyomán, mert így zenéltek a kastélyok „szobáiban”. A művészek azért szeretik a kamarazenét, mert nem hogy zavarják egymást, inkább mint a játékban a labdát, gurítják, átadják a hangokat, a motívumokat. Mivel nem mindig gépiesen egyformán játszanak egy darabot, hanem minden alkalommal kicsit másként, frissen reagálhatnak társaik zenei mozdulataira, alkalmi lassításaira, gyorsításaira, halkításaira, hangosításaira. Minden korban szívesen írtak a zeneszerzők olyan kamarazenét, amelynek középpontjában az esetleg épp általuk megszólaltatott billentyűs hangszer (korábban csembaló, később zongora) állt, de a kamaramuzsika királynőjének a vonósnegyest tartják: két hegedű, mélyhegedű és gordonka kvartettjét. A maga módján kamarazenél a paraszt- vagy cigányzenekar, s korunkban a beat-, pop- vagy rockegyüttes is.

Amikor még nem volt rádió, lemezjátszó, szívesen kamarazenéltek otthon a polgárok. Ők még kirándultak a hangok világába. Ma már öröm, ha valaki szívesen hallgat kamarazenét – pedig az nem több, mint kirándulás helyett természetfilmet nézni...

HOLLÓS MÁTÉ

Miért énekelnek az operában?

Talán már neked is eszedbe jutott, miért énekelnek az operákban, amikor beszélhetnének normálisan is. Nos, az első operát éppen négyszáz évvel ezelőtt írták, hogy a színpadon elmondott szöveg értelme mellett a szereplők érzelmi

állapotát is kifejezzék. Hiszen a zene ritmusa, dallama, lüktetése, tempója, az énekhang magassága a hétköznapi életben használt hangsúlyokat próbálja visszaadni. A szomszéd néni, ha virágait valaki letapossa, mérgesen, erős hangon és sípítózva kiabál. A kisgyerek, ha megverik, sírva hüppög, jajveszékel és panaszosan árulkodik. Persze, ha fagyit kunyerál, mézédeseen nyávog és hízeleg! A tornatanár keményen és határozottan utasít, a hangja pattog, mint a labda: egy-kettő, egy-kettő... Mennyi különféle hangszín és szándék! Ezeket az indulatokat nehéz meghatározni, hiszen nem elég azt mondani a színésznek: „Mondd a szöveget mérgesen!” Annyiféleképpen lehet mérges az ember. A kottafejek segítségével megkísérelték az érzelmi állapotoknak megfelelő hanglejtést pontosan lejegyezni.

Magas hangokat a sikítózóknak, mély, dörmögő brummogásokat a

haragvóknak, lágy melódiákat a szerelmeseknek és vidám, pattogó, táncos ritmusokat a boldog lakodalmi menetnek.

Az emberek megszerették az operákat, mert ha nem is értették pontosan a szöveget, a zene segítségével mindig érezték, miről van szó a színpadon. Nem lehet tudni, hány operát írtak a mai napig, de a zenetörténészek azt mondják, vagy negyvenezret! Van, ami tengeri kalózkodásról szól, és amiben hercegek viaskodnak a királykisasszonyért. Az

egyik opera a vadnyugaton játszódik, a másik Kínában. Sőt, olyan opera is van, amelyik a Holdon. És sárkányos opera is van, meg bikaviadalos, meg amelyiknek egy majom a főszereplője. És persze mesékből is írtak operát. Hans Christian Andersen *A király új ruhája* című meséjét, gondolom, mindannyian ismeritek: azt, amiben két szabólegény rászedi a semmirekellő királyt, aki egész nap csak a hasát tömi és szebbnél szebb ruhákat varrat magának. Aztán a nagy ünnepi menetben elkiáltja magát egy kisgyerek: „A királyon nincsen semmi!” Mert a két csalafinta legény elhitette a királlyal, hogy olyan ruhát varrnak neki, amit csak az okosak láthatnak. Persze sem a király, sem a sok minisztere nem mert bevallani, hogy nem látnak semmit, hiszen attól féltek, kiderül: mindannyian nagyon ostobák. Így a király egy szál gatyában masírozott végig a főtéren, a város lakói meg hasukat fogták a röhögéstől.

Ennek az operának Ránki György szerezte a zenéjét, és az a címe, hogy *POMÁDÉ KIRÁLY ÚJ RUHÁJA*. Ha van kedvetek meghallgatni, milyen zenei ötletekkel, dallamokkal és zenekari hangzásokkal mondja el a zeneszerző a mesét, gyertek el az Operaházba, ahol ebben a tanévben többször eljátsszuk a darabot. Addig pedig próbáljátok kitalálni, vajon Pomádé királynak mély, dörmögő hangja van, vagy sipákolós és magas?

KOVALIK BALÁZS

Képzeljétek el az ünnepi menetet az alsónadrágos királlyal, és rajzoljátok le minél részletesebben! Akár az egész osztály együtt dolgozhat egy nagy képen. Küldjétek el postán vagy elektronikusan november 20-ig. A képekből kiállítás rendezünk a Magyar Állami Operaházban. A legszebb művet beküldő osztályt az előadásra szóló jegyekkel ajándékozzuk meg.

Pomádé király új ruhájának története az Operaházban

A 2008/2009-es évadban az Operaház társulata 13 alkalommal játssza a Hans Christian Andersen meséje nyomán készült gyermekoperát. Nézzétek meg ti is, hogyan teszi lóvá a két szegény szabólegény a lusta, gőgös királyt!

Előadások:

2008. október 4. 11 óra (premier I.)
2008. október 4. 15 óra (premier II.)
2008. október 12., 19., 26. (11 óra)
2008. november 9., 15., 30. (11 óra)
2009. február 1, 8, 15. (11 óra)
2009. április 5. (11 óra)
2009. május 31. (11 óra)

www.opera.hu

Fotó | Éder Vera

>> PEGAZUS HÁTÁN

A gólem nyomában

Indulhatunk? Szárnyas paripád már nyugtalanul hányja a sörényét, türelmetlenül toporzékol, mintha sejténé, hogy ez a kaland az eddigieknél is hátborzongatóbb lesz. Hallottál már kísértetekről, boszorkányokról, sellókról, törpékről, de mindez semmi a gólem történetéhez képest. Hogy mi az a gólem? Hamarosan megtudod, csak kapaszkodj erősen Pegazus arany kötőfékébe, míg elröpít úticélunkhoz.

Kicsit sötét van itt, igaz? Várj pár pillanatot, míg a szemed megszokja a félhomályt. Ha alaposan körül nézel, láthatod, hogy valami padlásféleségben állsz, minden csupa por és pókháló, a sarokban meg egy nagy halomban régi könyvek hevernek egymás hegyén-hátán. Vegyél egyet a kezedbe: az elsárgult lapokon a betűk furcsa krikszkrakszok, ráadásul a könyvcím nem az első borítón van, hanem a hátulján!

A legjobb lesz, ha óvatosan visszarakod a könyvet a helyére, és amíg megtalálod a padlásról levezető utat, meghallgatod a prágai gólem legendáját. Pegazus hátán ugyanis Prágába kerütlél, a különös nevű Régi-új zsinagóga padlására. A zsinagóga a zsidó vallásúak temploma. Ezt a 13. században emelt épületet háromszáz éven át Új vagy Nagy Zsinagógának hívták, aztán amikor a városban több hasonló épült, az újból régi lett. A különös könyvek héber nyelven íródtak, ezért nem ismerted fel a betűket – hacsak nem tanulsz héberül. A magyar nyelvben latin betűket használunk, balról jobbra írunk és olvasunk, és az oldalakat is így forgatjuk, a héberben azonban ez éppen fordítva van, ezért kerül a borító hátulra. A könyvrakással pedig azért kell vigyáznod, mert a legenda szerint a Régi-új zsinagóga padlásán egy ódon, poros könyvhalom rejtje a gólem összetört darabjait. Jobb lesz vigyázni!

De kezdjük az elején. A 16. században Prága a művészet és a tudomány egyik legfontosabb európai központja volt. II. Rudolf császár hírneves tudósokat gyűjtött maga köré, és szenvedélyesen kutatott a böcsek köve után, amely örök

fiatalságot ad és mindent arannyá változtat. A városban ma is az egyik fő nevezetesség az Aranyművesek utcája. Ha a Vencel téren jársz, megnézheted az Orloj óratornyot, amit még a 15. század elején készítettek. Hanus mestert, a híres csillagászati óra készítőjét állítólag megvakították, nehogy máshol is hasonló szerkezetet építhesse.

Rudolf császár udvarába bejáratos volt Lőw rabbi is, a prágai zsidók vezetője, aki maga is jelentős tudós volt: a vallási kérdéseken és az óhéber nyelven túl foglalkozott csillagászzal, matematikával, mechanikával és fizikával.

A rabbi a keresztény paphoz hasonlóan nem csupán vallási tanácsokat ad, hanem mindenben segíti közösségét. A zsidók II. Rudolf uralkodása alatt viszonylagos békében élhettek, de még így is sokszor megtámadták és fenyegették őket. A legenda szerint a nagy tudású Lőw rabbi népe védelmére alkotta meg a gólemet: egy hatalmas agyagóriást készített, és titkos varázsigéket mormolva életre keltette. A gólemnek nem volt lelke, és nem tudott beszélni, de akárcsak egy robot, minden rábízott feladatot elvégzett, és oltalmazta a zsidókat. A történet sok változatban él: van, aki úgy tudja, a gólem láthatatlanná tudott válni, a puszta érintésével égetett, és a rabbi sétapálcájával megidézte a halottak szellemeit. Lőw az *emet* szót írta a homlokára, amely héberül igazságot jelent.

Az embereket azonban nyugtalanította a félelmetes óriás, amely egyre erősebb és erőszakosabb lett, és gondolkozás nélkül cselekedett. Egyszer Lőw megbízta, hogy vizet merítsen, és hordja ki az emberek házaiba, majd elment a zsinagógába imádkozni. Hamarosan kétségbeesett asszonyok szaladtak utána: a gólem egyre csak hordta a vizet, és elárasztotta házaikat, mert a rabbi elfelejtette megállítani. Amikor a gólem ártatlan keresztényeket kezdett bántalmazni, Lőw rabbi ravasz cselhez folyamodott: a homlokára írt szó első betűjét letörölte. Így lett az *emet*ből *met*, amely halált jelent. A varázslat hatására a gólem azonnal apró darabokra tört. A legenda szerint ezeket az agyagdarabokat őrzik a poros könyvhalom alatt a prágai padláson, s ha valaki tudja a titkos varázsigét, felélesztheti a gólemet.

>> PALACKPOSTA

Állati helyzet

Szia, remélem, megkaptad utolsó levelemet Ausztráliából, melyet a hullámokra bíztam, de pontosan megcímeztem. Eddig olyasmikről írtam neked, amelyek földrészen-túliak, mint az Ausztráliát körülvevő tengerek világa – a sós vizek állatai, hajóroncsok – emlékszel? Ideje arról is tudósítani, mi van Ausztrálián belül. Mert ha valaminek van kerülete, akkor nyilván területe is. Ausztrália nyolcmillió négyzetkilométer – ez, ugye, nem csekélység? Gondold csak el, hogy Magyarország területe kilencvenháromezer négyzetkilométer. Számítsd ki, hány Magyarország férne el Ausztráliában!

Nézzük, mi van Ausztrálián belül! Egy olyan állatfajta például, ami sehol máshol nincs a világon. A kacsacsőrű emlős, más nevén platipusz. Fura alak: hosszan vonagló sűrű test, apró, uszonyos láb, a fejből azonban lapos kacsacsőr meredezik. A platipusz folyókban és patakokban siklik az árnyékos, folyondáros részeken, alig látható. Nyilván szégyell mutatkozni nevetséges kinézete miatt. Nagyon valószínű, hogy a Teremtő annak idején nemigen tudta eldönteni, mivé formálja: kacsává vagy mondjuk, tehénné. Addig-addig töprenghetett, amíg más, sürgősebb dolga akadt, vagy talán telefonhoz hívták (akkoriban még nem volt mobiltelefon), és egyszerűen megfeledkezett a kérdésről. Tudósok szerint az állat még mindig nem nyerte el végleges formáját, azt mondják, néhány évezred múlva majd többet tudunk erről. Hát, meglátjuk. Addig is, ha megszeretted és találkoznál vele valahol, dobj neki egy platipuszt.

A kengururól biztosan hallottál. Az állatkerteken kívül Ausztráliában is látható, még a nemzeti címerben is ott trónol – egy emuval együtt. Kenguruból igen sok van a földrészen, valamivel több, mint az állatkertekben. Hasáról lógó erszényben neveli kicsinyeit, növényevő, és különösen kedveli a farmerek veteményeit, ha más nincs kéznél, azaz szájnál. A farmerek „kártékony állatnak” minősítenek, csakhogy védett. Ennek ellenére a vendéglők étlapján is szerepel különbözőképp elkészítve. A kenguru így nehéz, köztes helyzetben van: egyszerre kártékony és védett. Látszólag azonban mit sem törődik ezzel: éjjeli állat lévén alkonyatkor kel életre, és jellegzetes szökelléssel gondtalanul ugrál a mezőkön.

Valamivel védettebbek az aranyos, bumfordi koalamacik. Ők nem szerepelnek az állami címeren – de az étlapokon sem, s jóval kevesebben vannak, mint a kenguruk. Az eukaliptuszfák ágain gubbasztanak, annak lombozatát eszik és a levelekben lévő kábító nedvektől állandóan álmosak, lomhák. Alig mozdulnak. Láttál már itthoni kirakatokban játék koalamacit? Nahát, azok alighanem élénkebbek, mint az igaziak. Még viccesebbek a kookaburrák, ezek a szórtollazatú madarak. Nem csipognak, nem fütyülnek, mint más madarak, hanem – nevetnek. Hahotáznak. Zeng az erdő jókedvüktől. Hinnéd, hogy a folyók tükrében megpillantják magukat és szőrösomó-kínézetükön mulatnak? A kookaburrák ellenlábasai a színekben pompázó paradicsommadarak: füttyős teremtmények élénkzöld, pipacsvörös, mélykék és narancssárga tollazatruhákban. Az emberek kezéből megeszik a kenyérmorzsát is. Ha a madárfajták között szépségversenyt rendeznének, nem kétséges, hogy a kookaburra vagy a paradicsommadár lenne a győztes... Utóbbiak viszont nem tudnak nevetni, mégis színesnek látják a világot. Ilyen furcsaságokkal van tele ez a föld.

Még sok mindenről mesélek majd, legközelebb például az óriási bozótsivatagokról, meg az emberekről, akik ide vándoroltak a világ sok részéből és benépesítették ezt a földrészt. De én sem tudok mindent, s főként nem mindent jól. Az jutott eszembe, hogy mivel

Ausztrália Magyarország átellenében

fekszik, a Föld másik oldalán, és mint

tudjuk, a Föld forog, 24 óra alatt teljesen megfordul – mondom, az jutott eszembe, hogy én itt alszom, Magyarország meg rám eshet, amikor fölém kerül! Vagy éppenséggel rád zúdulhatnak az óceánok vizei, amikor Ausztrália kerül föléd! Hát hogy van ez?

Annyit tehetek, hogy ezt a levelemet most nem palackpostával küldöm, hanem egy borítékban ide rakom a földre, ráteszek egy követ nehezéknek, és amikor a Föld forgásával ideérsz, felkapod és elolvasod. Még bélyeget sem kell rá ragasztanom. S ki tudja – egyszer találkozhatunk ugyanígy, ha éppenséggel éjjel fennvagyok... Hát addig is, szia!

HANDI PÉTER

>> KÉPZELNI LEHET Mustos ősz

Valaha, amikor a világ még nem volt tele elektronikus szerkezetekkel, az idő múlását a nap járása, az esztendő fordulását az évszakok változása jelezte. Az emberek többnyire falvakban, mezővárosokban éltek, benne a természet körforgásában. Jeles napok segítségével tartották számon a tennivalókat: szántást, vetést, aratást, tyúkültetést, állatok kihajtását a legelőre, a halászat kezdetét, az ünnepek és mulatságok idejét. Már a pendelyes (vagyis egy szál, térdig érő inget viselő) kisgyermek is tudta, hogy a Vince-napi napsütés jó bortermést ígér, Zsuzsánnakor megszólal a pacsirta, Sarlós Boldogasszony napja az aratás kezdete, Kisasszony napja a dióverésé, az őszi kifestés Szent Mihálytól Katalinig tart, és Disznóölő András zárja a hegedűt, vagyis a vigalmakat. Az esztendő minden napjára jutott valami. Századokon át apáról fiúra, anyáról leányra hagyományozódott ez a tudomány. Képzelnünk lehet, mennyi íratlan ismeretet, törvényt, regulát halmoztak fel a régiek, s ezek szabályozták a paraszti élet rendjét.

A tennivalókra a kalendáriumok hónapképei is figyelmeztettek: márciusban szántás-vetésre, júniusban szénakaszálásra, decemberben disznóölésre. Hónap- és évszakábrázolások másutt is megjelentek: középkori templomok kőfaragványai közt és a magyar kártya lapjain egyaránt találkozhatunk velük. Ismeritek, ugye, a tűznél melegedő öreg favágót, Makk Ász apót, a tél jelképét? Vagy Zöld Ászt a mustos hordó mellett? Ha sokáig nézitek, tán még a szüretelők énekét is meghalljátok fegyverek vidám durrogásától kísérvé a szőlőhegyen. Hopp-hopp! Képzelnünk mindent lehet, képzeljük hát oda magunkat az *aranygerezdes dombok* és *füstös préházak* közé. Képzletünk vásznára lankás hegyoldalak és lapályok képe vetül, szőlősorok masíroznak, a dús tőkék közt kendős, szalmakalapos nők és gyerekek hajladoznak. Puttonyos férfiak hordják a levágott fürtöket a préház elé. Széles fakádban feltűrt gatyás, mezítlábas legény tapossa a szőlőt. Mozgása szinte tánc, mégis ez a legnehezebb szüreti munka. Másutt botokkal törik, csumiszolják a gerezdeket, és az összezúzott szőlőből fapréssal sajtolják ki a mustot. A falusi mesteremberek által készített, időtől sötétre pácolódott, faragott szerkezetek valóságos műremek, a jelenben múzeumok, tájházak kincsei.

Az Alföldön Szent Mihálykor kezdődött a szüret. Egerben és Dunántúlon Teréz, a Somló-vidéken Orsolya, Hegyalján Simon-Júda napján özönlötték el a szőlőket a szedők és puttonyosok. A munka végét mindenütt világra szóló vigassággal ünnepelték. Maszkos, jelmezes felvonulás, hordón ülő, piros huszárruhás Baksus-szobor, kocsikázás, fegyverropogás és szüreti bál tette emlékezetessé.

A szüretelés is olyan, mint egy mulatság. Előkerül a korai szőlőből készült, könnyű szüreti bor, vagy még a tavalyit kínálja a gazda. A szedők énekelnek, legények-leányok bolondoznak. Piruló hagyma illatát hozza a szél, füstcsíkok bodorodnak pirosuló levelű tőkék fölött. Hús pörköldik a bográcsokban: a vincellér (így nevezték a szőlőművest), a

a

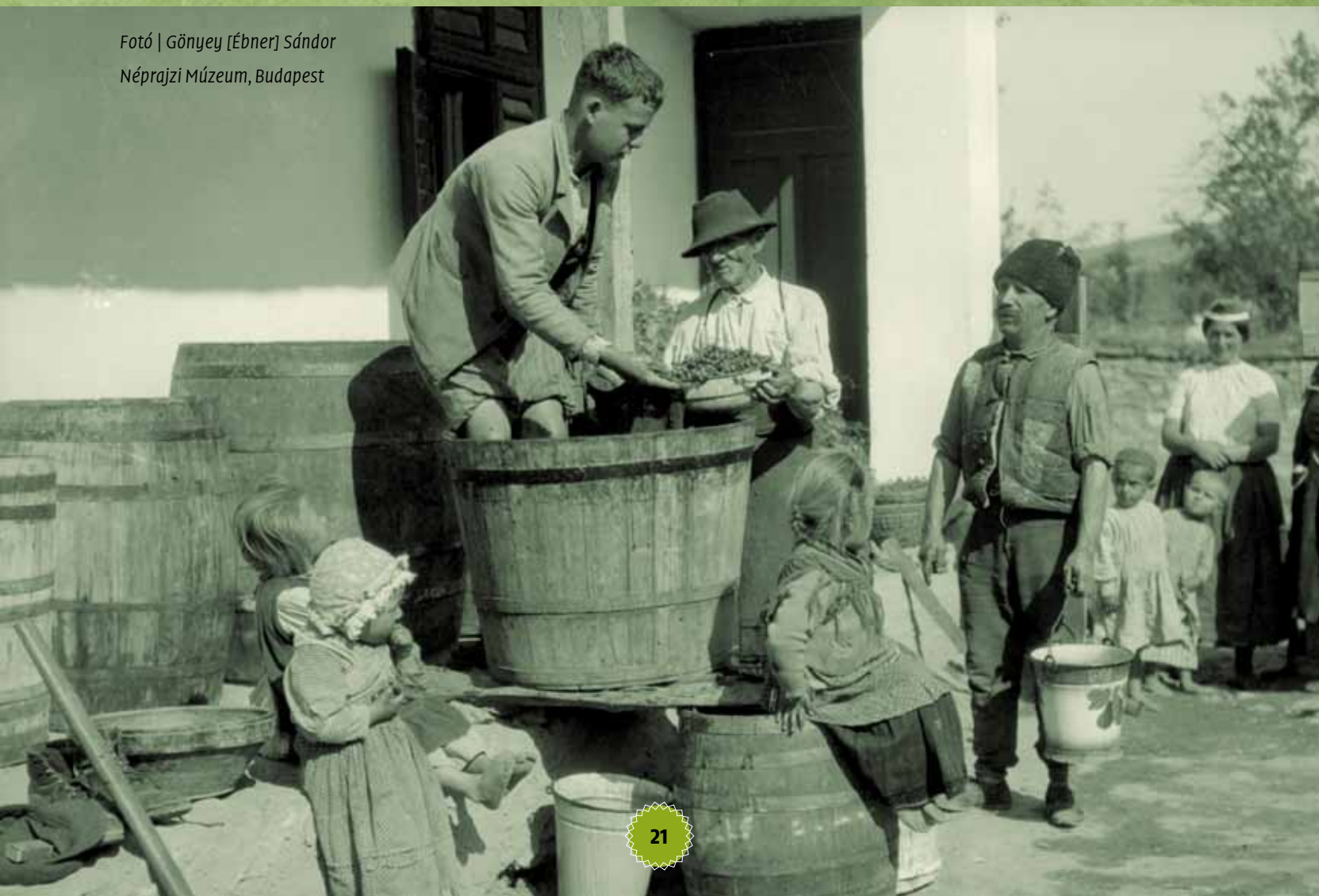
napszámosok és a vendégek ebédje. Régi szüretetek híres lakomáit emlegetjük ma is. Jókai Mór, a nagy mesemondó ilyenkor meghívta svábhgyei szőlőjébe a barátait. Kint a szabadban birkapörkölt készül és nyárson sülnék a csirkék, bent a konyhában bableves fő disznó körmivel, egy fazékban töltött káposzta rottyog,... a kemencében túrós kapros lepény süil – így tudósít az írórtárs, Mikszáth Kálmán.

Ódon szüretetek felejthetetlen hangulatát leghívebben mégis a versek tükrözik. *Mustos ősz van, mustos ősz, uíg szekerek jönnek./ Rajtuk ül az ittas csósz, örül az örömmek* – vetette papírra egy költő a huszadik század elején, talán épp azon a helyen, ahol több mint másfélezer éve Probus, római császár mocsarakat csapoltatott le katonáival, hogy helyükre szőlőt telepítsen Pannóniában. Egy alföldi poéta pedig így festette a dunántúli őszet: *Szüret tüzei égnek,/ Szólnak szüreti nóták/ S a szőlőhegyek hátán/ Venyige lombja pirkad.*

Lassan vége szakad munkának és vigasságnak. A lecsupasztott szőlőhegy elcsendesedik, *a fosztott tőke dlmodozva vár.* Pincék mélyén, nehéz tölgyfahordókban bugyborékolva forr a must. Márton napjára újbor lesz belőle a lúdpecsenyéhez.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE

Fotó | Gönyey [Ébner] Sándor
Néprajzi Múzeum, Budapest

>> UTAZÁS A HOLDRA

Hinta a kisbolygókhöz

A holdbéli napfogyatkozást követő héten alig láttuk professzorunkat. Holdunk teleholdból lassan utolsó negyedbe, vagyis C alakba fogyott. Szállodánk ablakaiból kitekintve az égbolton makacsul egy helyben álló Föld pedig éppen ellenkezőleg, első negyedbe hízott. Az egyre növekvő megvilágított részen gyönyörűen láthattuk távcsöveinkkel a kontinensek partvonalait, az óceánok felett örvénylő hatalmas, több magyarországnyi viharciklonokat. A professzor két fiatal segítője elvitt kirándulni: meglátogattuk a környéket, ahol a legelső emberkéz alkotta eszköz, a Luna-2 leszállt a Holdra – jövőre lesz 50 éve!

A nyolcadik nap reggelén feltűnt végre ősz professzorunk az étterem ajtajában – éppen végeztünk a reggelizéssel –, nagy paksaméta papírral asztalunkhoz sietett, és már mondta is a jó hírt:

– Elkészültem! Apróra kiszámítottam és megterveztem az utunkat! Ahogy elindulunk a Holdról, hintázunk egyet, aztán odalépünk a gázra, és átszáguldunk a kisbolygók birodalmán. Közben lassítunk, mert útba esik a kisbolygók egy nevezetes példánya, ami hozzánk, magyarokhoz is kapcsolódik, aztán megint repülünk, repülünk, és meg se állunk a Gyűrűs Óriásig. Holnap reggel 7-kor találkozunk a hajónál, szervusztok!

Megilletődve néztünk egymásra. Hintázunk? Az űrben? És mit keresnének magyarok a kisbolygók között?

Másnap jóval a megbeszélte időpont előtt érkeztünk az állomásra. A professzor már várt minket, megmutatta szobáinkat, majd az irányítóba invitált:

– Innen lehet mindent a legjobban látni! Üljetek le, csatoljátok be az öveket, azonnal indulunk. Mindenki itt van, mire várnánk még, nem igaz?

Komótosan belesüppedt saját székébe, összehúzta hasán az övet, s már nyomta is a hajó személyzetének szóló, indítást jelző gombot. Pár perc múlva, bár nem hallottunk semmit, a hajó testén finom remegés futott végig, erősödött, aztán észrevettük, hogy a Hold ütött-kopott felszíne eleinte nagyon lassan, majd egyre gyorsulva távolodott. A hajó fordult, orrát a Föld felé irányozta. A sebesség egyre nőtt, a Hold kiszökött az ablakból, mi pedig a hajó egyenletes zümmögése és a korai indulás miatt szinte azonnal elszenderedtünk... Professzorunk ébresztett, hogy ideje kinézni az ablakon, mert „mindjárt hintázunk egyet”! Értetlenkedő arcunkat látva készségesen magyarázott:

– Az űrhajó felgyorsításához, lefékezéséhez annál több üzemanyag kell, minél gyorsabban akarunk haladni! Ha viszont sok üzemanyagot viszünk, nagy hajóra van szükség, aminek megmozdításához még több üzemanyag kell, és

Így tovább... Szóval a legújabb hajók is hintáznak egyet-egyét a bolygók mellett. Ugye, tudjátok, hogy a tárgyak, s így az égitestek is vonzzák egymást, és az űrben levő tárgyakat. Egyszerűen hagyjuk hát, hogy egy bolygó húzzon maga felé minket – ezáltal lassan, de saját üzemanyagunk felhasználása nélkül gyorsulunk. Persze, ravaszul nem pont a bolygó közepe felé állítjuk az űrhajó orrát, mert akkor egyenesen ráesnénk, és az nem volna jó. Kissé mellé célzunk, így végül a bolygó mellett suhanunk el, és mikor már közel járunk, gázt adunk a hajtóműnek, és huss, a bolygó segítségével összegyűjtött lendülettel elszáguldunk mellette, de sokkal-sokkal gyorsabban – és főleg olcsóbban! –, mintha csak a hajó erejét használtuk volna fel. Nézzétek, így fog most meglendíteni minket a Föld, érdemes figyelni!

Az ablakon kinézve láttuk: rohamosan közeledik szülőbolygónk pereme – már tisztán látjuk a kontinenseket, a nagyobb szigeteket is! Űrhajóhoz képest alacsonyan száguldottunk el a felszín felett, egyszerre ismét éreztük a rezgést, ahogyan a hajtóművek bekapcsoltak, és a felszín megint távolodott, az űrhajó orra pedig újra a Nappal ellentétes irányba mutatott.

A professzor gondoskodott róla, hogy a majd' egyhetes út alatt se unatkozzunk. A hatodik napon a szokásos játék helyett az ablakra bökött:

– Már majdnem félúton vagyunk... Sajnos, a Föld külső bolygószomszédja, a Mars, most éppen másfelé jár, így nem tudtuk útba ejteni, de itt érdemes lesz kissé lassítanunk, és addig elmesélek egy történetet... Mikor még csak a szabad szemmel látható bolygókat ismerték, de már ki tudták számítani a Naptól mért távolságukat, eleinknek feltűnt, hogy a távolságok szabályosan növekednek. A Mars és a Jupiter között azonban mintha lyuk lett volna. A magyar Zách Ferenc Xavérnak jutott eszébe a 19. század legeslegelején, hogy a hatalmas égi területet, ahol az ismeretlen bolygó

felbukkanhat, több csillagász között osszák fel, így mindegyiküknek csak egy-egy kisebb szeletet kell átvizsgálni. A kor legkiválóbb asztronómusaival meg is szervezte az Égi Rendőrség nevű társaságot. Zách többek között felkérte a neves olasz csillagászt, Guiseppe Piazzit is. A sors furcsa tréfája volt, hogy mielőtt Piazzit megkapta levelét, talált egy halvány (tehát kicsiny) bolygót, amely a későbbi megfigyelések alapján éppen olyan távol mozgott a Naptól, mint a keresett égitest. Megvolt hát az elveszett bolygó! Piazzit szülőföldjének védőszentjéről Ceresnek nevezte el, ha kinéztek balra, éppen láthatjátok!

Balra egy kráterekkel szabdalt, szinte tökéletesen gömb alakú, fényes égitestet pillantottunk meg, természetesen mindenféle légkör nélkül.

– Alig harmadakkora, mint a mi Holdunk – folytatja a professzor –, mégis, a kisbolygók között ez a legnagyobb. Aztán hasonlóan apró bolygókat találtak, amik szintén ugyanebben a távolságban keringtek! Csak később derült ki,

hogy kisbolygók népes (nagyon népes) csoportjáról van szó. A közvetlenül a Ceres után felfedezett három alig marad el méretben, de a később látottak egyre apróbbak. A legutóbbi években a kitaró csillagászok, köztük több magyar szakember is, roppant sok, alig néhány száz méteres kisbolygót, idegen szóval aszteroidát fedezett fel. Gondoljatok csak bele: mintha Gellérthegyek köröznének a Nap körül, számtalan hasonló méretű, és néhány nagyobb szikla társaságában. És ezeket a pár száz méteres szikladarabokat a Földről, nem is olyan borzasztóan nagy távcsövekkel már le tudjuk fényképezni. Több százezret ismerünk belőlük, s néhányukra ugyancsak figyelni kell. Egyesek igen elnyúlt pályán mozognak, néhányuk közel is kerülhet a Földhöz. Nem volna jó találkozni egy ilyen kozmikus Gellérthegygel! De ne aggódjatok! A több százezer kisbolygóból csak néhány igazán veszélyes. Ha esetleg célba venné is valamelyik a Földet, ma már ellátnánk a baját! Okos

emberek sokféle módot találtak ki arra, hogyan lehet eltéríteni egy ilyen elrugaszkodott kisbolygót. Egyébként ezért is jöttünk erre: ha kinéztek jobbra, láthatjátok, hogy éppen néhány tucat kisebbfajta rakétaszűrő jármű indul útnak. Ezek az automata szondák szépen megkeresik most a számukra kijelölt kisbolygókat. Leszállnak rajtuk, aztán folyamatosan jelzik majd rádió segítségével a földieknek, hogy pontosan merre járnak hordozóik.

A kisbolygók egyébként fontosak a kutatók számára. Elég messze vannak a Naptól, ezért sosem álltak össze nagyobb bolygóvá, tehát anyaguk nem alakult át. Vagyis ezek az apró szilánkok szépen megőrizték annak az ősi anyagnak a lenyomatát, amiből az egész Naprendszer kialakult. 4500 millió évvel ezelőtt! Sok tudós bizony mindent megadna azért, ha kisbolygóról származó anyagmintát kaparintana meg! Reméljük is, hogy a kiküldött szondák sikeresen térnek vissza, sőt, hogy találkozhatunk velük... Most viszont már gyerünk az ágyba, elfecsegtem az időt, pedig holnap még közelebb merészkedünk az egyikhez, hogy fotókat is küldhessetek haza, és megírhattok a házi dolgozatotokat... Ugyanis... izé, szóval megígértem az igazgatóitoknak, hogy részletesen beszámoltok az utatokról, remélem, nincs ellenetekre...

MOLNÁR PÉTER

Nem volna jó találkozni egy ilyen kozmikus Gellérthegygel! De ne aggódjatok! A több százezer kisbolygóból csak néhány igazán veszélyes.

>> NÉZZÜK EGYÜTT

Rippl-Rónai József képeit

Néztük már együtt Csontváry Kosztka Tivadar, majd Nagy István képeit, és megállapítottuk, hogy a művészek nem másolják, amit látnak, nem lefestik, hanem *megfestik* képeiket, és a műben az is benne van, amit *gondolnak*, *éreznek*. Könnyű ezt Rippl-Rónai József alkotásain is fölismerni, gyönyörködni a *színpompában*, a díszes festésben. Ez a képalkotási mód (stílus) a 19. század végén és a 20. elején jelent meg Európa-szerte, főleg a képző- és iparművészetben, építészetben. A neve *szecesszió* (a latin szó *kivonulást* jelent). Művelői arra törekedtek, hogy az addig kidolgozott formáktól elszakadva fejezzék ki magukat.

Rippl-Rónai 1861-ben született Kaposváron – ma az ő nevét viseli a város múzeuma. Huszonévesen Münchenben tanult festeni, aztán Párizsba ment, ahol Munkácsy Mihály támogatását elnyerve megtelepedett, kapcsolatokat teremtett. Ízlése az újító festőkhöz vonzotta, személyesen is megismerte a legnagyobb kortárs alkotókat. Sokat utazott, gyakran megfordult Budapesten is, és a honvágy meg a szűkös anyagi körülmények hatására hazaköltözött. Lassan szerették és értették meg a nézők az új *festési módot*, de 1906-ban páratlan siker született: a kiállítás utáni árverésen mind a 381 művét megvásárolták.

Rippl-Rónai képein a színek tüzesen izzanak, mozaikos, pettyes hatást keltenek – ő maga *kukoricásnak* nevezte ezeket az alkotásokat. Találón írta egy méltatója: „Az élet édes tarkasága vesz körül, ha Rippl-Rónai képei közé lépünk.”

Sikeres, gazdag életet élt, rengeteget dolgozott. 1927-ben halt meg.

A festő *kukoricás képeiből* láthatsz itt hármat, két csendéletet és a poszteren egy városi életet, tájat bemutató művet. A csendélet évszázados műfaj, az alkotók gyümölcsök, virágok, ételek, hangszerek, tárgyak tetszés szerinti csoportját ábrázolják – itt is ezt látod. A „tetszés szerinti” persze egészen mást jelentett a huszadik század elején, mint két-háromszáz évvel korábban. Tudjuk tehát, az új festők nem a pontos másolásra törekednek, annyira nem, hogy a Rippl-Rónai képen látható virágokról nehezen mondhatók meg, mifélek, de nem is ez a festő célja, nem növényhatározót fest, hanem *a virulást magát*.

Ezért kerül oda a maszk is, az élettelen kivágot, hogy érzékeltesse a jelenet színpadiasságát. Mögötte élesen elütő, furcsa kékség, ami bármi lehet, és nem is mögötte van, mert minden egy síkba terül, pedig erősen, szinte testiesen élnek, eltérnek és harmonizálnak a színek. Jól érzékelhetők a kukoricaszemnyi festékcsumók – te is megpróbálhatsz ezzel a módszerrel egy poharat, egy almát megfesteni, mozaikszerűen kitölteni a körvonalakon belüli területet, és megtapasztalhatod, milyen hatásos eszköz!

A másik képen a szőlők uralkodnak, és a barnásvörös, bútorszerű háttér meg a kék tá! Igen, ősz van.

Hát a városkép? Csupa feszülő, vidám nyüzsgés, minden hely kitöltve, már-már zsúfoltnak tetszik, de az egész pompázatosan összeáll, a színfoltok felelnek egymásnak, minden mozzanat fontos, minden petty a helyén van és végzi a dolgát, „az élet édes tarkasága” működik. Köznapian egyszerű és mesésen dús ez a századfordulós város, az ég és az utca világos mederként fogja közre a barnás házakat, piros autóbilt, a sötétruhás járókelőket – és a harsogóan zöld lombú fákat.

Szép ... a repülő

Szép minden, ami repül? A lebegő vagy épp nagy szárnycsapkodással ereszkedő-felszálló madár? Az elszabadult, és folyó, mező fölött sodródó lufi? A repülő csészealj? A denevér? Vagy a repülőgép, amit mégiscsak azért látok szépnek, mert utánozza a madarakat, és teste formájában, működésében az ember nagyon-nagyon régi vágyát segíti megvalósulni?

Hanem itt álljunk meg kicsit! A legrégebbi mesékben, mitológiai történetekben is szerepelnek repülő lények. Istenek, angyalok, boszorkányok, tündérek, akik mind-mind emberszerűek, például emberi nyelven beszélnek – és azért is “többek”, mint az ember, mert repülni tudnak. Ugyanilyen régi történetekben olvashatunk *tárgyakról*, amelyek segítettek a repülésben. Daidalosz mester is – az *Időjátékban* olvashatsz róla – *eszközként használta* a madártollat és viaszt, mikor szárnyat barkácsolt magának és fiának, Ikarosznak. És hány mesében ülnek a hősök repülő szőnyegre, seprűre vagy griffmadárra, hogy elillanjanak valahonnan, vagy szempillantás alatt elérjenek valahová.

Nem tudom, te hogy vagy vele, de gyanítom, hogy amikor azt álmodtad, repülsz – álmodtad már? –, nem kellett neked semmi. Se szárny, se szőnyeg, se gép. Talán kitártad a karodat, és huss, már szelted is a levegőt – szóval akaratlanul is olyan lénynek érezted magadat, aki képes repülni. Aztán felébredtél, és persze tudtad, hogy ez lehetetlen, de attól még nem tűnt el a repülési vágy.

S hogy miért is szeretne évezredek óta repülni az ember? Azt hiszem, nem azért, hogy minél gyorsabban közlekedjen. A *felemelkedéssel* – milyen pontosan kifejezi a szó a többértelműséget! –, *az égbe szállással* mintha finomabbak, érzékenyebbek lehetnénk, a *magasban* mintha angyalhoz, istenhez hasonlítanánk! A *légiesség* szó – amely a múltkor emlegetett *kecsesség* rokona – ugyancsak ezt az érzetet vagy képzetet idézi meg. Legjobb, ha meglesel egy kisgyereket, mikor ámulva nézi a levegőt hasító repülőgépet. Egyszer régen én is ezt tettem, a saját fiamat figyeltem,

alig múlt két éves, és megnyílt szájjal nézett fel, fel a szeptemberi égre. A gép magasan szállt, a hangja onnan el sem jutott a földre, lentről nézvést aprócska – de nem madár, nem játékszer. “Lepülő!” – suttogta áhítatosan. Olyan megbűvölten nézte, hogy a tekintete szinte őt magát is megemelte, már röptette. “Lepülő!” – ismételte, és mutatott felfelé. Egy két éves, ugye, biztosan nem tudja, hogy már több ezer évvel ezelőtt is repülni vágyott az ember. Arról meg végképp sejtelve sincs, milyen rengeteg próbálkozás, tudományos kutatás vezetett a mai repülőgépgyártásig. Mennyi csillapíthatatlan vágy adódott össze. S mert mindezekről nem tud, még nyilvánvalóbb, hogy a repülés ősi vágya valahogy velünk születik, és mindannyian külön-külön örököljük is a réges-régen élt emberek magasba kívánczóságát. Persze, ha repülőgépbe ülünk, mi magunk nem repülünk! A gép csak tárgy, de olyan eszköz, amiben első pillantásra is felfedezhető ez a vágy.

Könnyű a repülőgép-tervezőknek! Megfigyelik és másolják a szépen szálló madarak formáját-mozgását, ráadásul pontosan ez a forma és ez a fajta mozgás szükséges fizikailag is a levegőbeli utazáshoz. Olvashatsz erről itt a következő oldalakon.

De ha betelhetetlenül gyönyörködünk egy-egy elhúzó repülőgépben, figyeljük, ahogy kondenzcsíkjával az égre rajzol, vagy ahogy sötétben villognak piros fényei, muszáj arra is gondolnunk, hogy ez a remek emberi mű szörnyűségekre is használható. Beszélgettél már idősebb emberrel, aki viszolyog a repülőgéptől? Talán mert nagyon rossz emlékei vannak a háborúról, a légitámadásokról. Lehet ám félelemmel is felfelé tekinteni. A repülőgép bombázó is lehet. Háború idején a városokban sokszor sziréna tudatta, hogy bombázógépek közelednek, meneküljön, ki hová tud, pincébe, óvóhelyre. Aztán mikor lefűjták a légiriadót, és az emberek előmerészkedtek a föld alól, szembesültek az összeomlott házakkal, rommá lett otthonukkal.

Tudod, igazi szépség önmagában talán nincs is. Már veled is sokféle megtörtént, s ha nem gondolsz rá, akkor is mindez hat. Egyik élményed alakít kicsit a másik élményeden. Te szebbnek látsz valamit, mint a barátod – vajon miért?

Azt remélem, ha figyeled egy nálad kisebb gyerek ámulatát, és megérted egy félelmet őrző öreg elutasítását, a szép repülőgép a te mindenféle figyelmű tekintetedtől még szebb lesz.

Vajon van, ami, akárhogy nézzük, szép? Van bizony! Mondjuk a jégvirág. Mire eljön a tél, arról mesélek.

LEVENDEL JÚLIA

Hogyan repül a repülőgép?

A 20. század első évtizedében fejtette meg az ember a repülés valódi titkát, s alkotott olyan gépet, amellyel felemelkedik a földről, és biztonságosan fennmarad a levegőben – száll.

Kísérletek rengetegén át kanyargott a tudáshoz vezető út. Különböző alakú és súlyú tárgyakat nagy sebességgel áramló levegő útjába helyeztek, és vizsgálták, mi történik. Könnyű elképzelni a jelenetet: lényegében nem kell hozzá más, mint egy nagy átmérőjű, vízszintesen tartott cső és erős ventilátor, amelyet a cső egyik végéhez illesztünk, hogy fújja be a levegőt: ezt nevezik *szélcsatornának*. Ha *nehezek* a vizsgált tárgyak, a cső aljára esnek és ott is maradnak, legfeljebb csúszkálnak ide-oda. Ha elég *könnyűek* és szögletesek, akkor valószínűleg kiröpülnek a légáramlattal. Ha *könnyűek* és rugalmasan rögzítettek, hogy mozdulni tudjanak, alakjuk pedig olyasféle, mint egy lencsée: *lebegnek* a szélcsatornában. Megfigyelték, hogy minél erősebb a

légáramlat a csőben, azaz minél nagyobb a levegő áramlási sebessége, annál

nehezebb testeket képes lebegtetni. Eztán már csak azt

kellett felismerni, hogy *mindegy: a tárgy körül*

áramlik erősen a levegő vagy a tárgy

mozog nagy sebességgel az álló

levegőben, ahogy a

repülőgép teszi.

1903-ban sikerült először egy erős motorral, biciklilánc közvetítésével úgy megpörgetni a propellert, hogy a gép *fölemelkedett*, és 12 másodperc alatt 39 métert repült.

A titok lényege pedig a szárnyakban van, ahogy a régi kísérletezők is sejtették. Ha keresztben elvágnánk, fekvő, megnyúlt vízcseppre hasonlító formát látnánk, ezt nevezik a szárny profiljának. A levegő, mintha roppant óriás volna, felül és alul nyomja a gépet egész légnemű testével, de *a szárny alakja miatt felül gyorsabban, alul lassabban siklanak részecskéi*. És ahol gyorsabb a siklás – felül! –, ott kisebb a levegőóriás nyomása, mert a részecskék elszöknek előle. Alul viszont lassabban siklanak, s ott az óriás jobban, erősebben, több részecskét használva tudja nyomni a szárnyakat. Ezért nem zuhan le a repülőgép.

Ha azt akarjuk, hogy a gép egyenletesen repüljön egy bizonyos magasságban, a felfelé ható erőnek éppen akkorának kell lennie, mint a gép teljes súlyának. A teljes súlyt úgy értsd, hogy a gép saját súlyához hozzáadjuk a személyzet, az utasok és a gépre felvitt összes csomag súlyát. Persze a gépnek fel is kell emelkednie, és kormányozhatónak kell lennie, és le kell tudni szállnia. Mindez a nagyon erős motorokkal hajtott propellerek vagy gázturbinák – a hajtóművek dolga. A szárnyak nagyságától és a hajtóművek teljesítményétől függ tehát, hogy a gép mekkora terhet tud felemelni, és milyen sebességgel repül. Ma már sok-sok bonyolult műszer, számítógépek sora segíti a pilótákat, hogy szabályozni tudják a hajtóművek teljesítményét és irányítsák a gépet.

REMÉNYI TIBOR

Repül a ... repül a ...

„Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg?” – írja Arany János a Toldiban. Lám: a magyar nyelv szerint nemcsak a szitakötő *repül*, meg a lepkék, madarak – vagyis a szárnyas állatok –, hanem még a súlyos malomkő is, ha jól elhajítják. Repül a magasba lendített hinta, repül a sebesen száguldó szánkó, és még az idő is repül, amikor nagyon jól érezzük magunkat.

Növényi részek is repülnek. Például száll a levegőben a virágok pora. Viszi a szél. Miért nem esik le a virágpór a földre? Mert nagyon könnyű. Olyan könnyű – bár a levegőnél nehezebb! –, hogy még egy kis légmozgás ereje is elegendő, hogy felkapja és vigye. (A malomkövet csak egy hurrikán tudná felkapni.)

Nagy jelentősége van annak, hogy a pollent könnyen viszi a szél. A szélporozta növények virágpóráát ugyanis nem a nektárért „betérő” rovar viszi át egyik virágról a másikra, hanem a szél. Milliós szám szállnak a levegőben a pollen-szemek, amikor egy-egy szélporozta fa virágzik.

Sokféle termés is van, amely úgy terjed, hogy a „szelek szárnyán” utazik. Legismertebb ezek közül a pitypang bóbítája, amelyben minden kicsiny magnak külön „ejtőernyője” van. A nyárfa „vattája” – amelyben a gombostűfejnél is kisebb magokhoz nagyon vékony szálakból álló röpítő-készülék tartozik – tavasszal néha olyan sűrű „pelyhekben” száll a levegőben, mintha hó esne. Amikor a gyékény buzogánya megérik és szétnyílik, az is ilyen „vattás” magokkal viteti magát a széllel.

Némelyik növény magjának szárnya van. A szilfa magja egy kerek keretben kifeszített hártya közepén van. A bálványfa és a kőris termése hosszúkas, s mindkettő pörögve repül. A gyertyán kicsi makkocskája háromágú szárny tövében ül.

És mind közül a legérdekesebb talán a juharfák termése. A juhar iker-termését – amikor még zöld – kétfelé lehet nyitni, s az orrunkra ragasztani, mint egy Pinocchio-orr. De amikor már szárazra érett, akkor gyönyörűen, pörögve száll a levegőben. A világ legjobb játéka egy marék száraz juhar-pörgőt a fejünk fölé hajítani, s bámulni, ahogy forogva, lassan földet érnek. Mint megannyi propeller!

VICTOR ANDRÁS

Szelek útján – madarak madártávlatból

Mi lehet nagyszerűbb érzés, mint hogy albatroszhoz hasonlóan szárnyunkat szétterjesztve felfekszünk a meleg légáramlatokra, és órákig vitorlázunk több kilométeres magasságban, vagy vándorsólyom módjára összehúzott szárnyal zuhanunk a mélybe lehetséges prédánk felé, mintegy 350 km/h sebességgel, esetleg kolibriként lebegünk egy helyben, szárnyunkat percenként 80-szor használva? A megannyi irigylendő példa között is a legkülönlegesebb adottságokkal bizonyára a nagyobb városokban élő sarlósfecske rendelkezik, amely a fészkelési időszakon kívül folyamatosan repül: a levegőben alszik, táplálkozik és párosodik. Kis méretű madár létére akár a 20 éves kort is megérheti. Képzeld csak el, ez hány kilométert jelent! A repülés bajnokai ráadásul könnyedén repülnek 140–180 km/h sebességgel (más madarak átlagos repülési sebessége 30–80 km/h között mozog). A repüléshez rengeteg energia kell, amelyet a madarak különböző

technikákkal próbálnak csökkenteni. A felszálláshoz kell a legtöbb energia, ezt bizonyos madarak, például a gólyák és a fecskék úgy csökkentik, hogy egy magasan fekvő pontról a mélybe vetik magukat, és siklórepüléssel érik el a felszállási sebességet. Figyeld meg a vízimadarakat: a nagyobb testsúlyúak, például a hattyúk, libák nem tudnak azonnal felemelkedni, csak rövid nekifutás után.

Az évente több ezer kilométert megtevő vonuló fajok közül sokan több kilométer magasan repülnek. Ennek az a magyarázata, hogy földközeli a levegőre több tíz kilométeres légoszlop nehezedik, és – mivel a gázok könnyen összenyomhatók – itt a levegő kétszer olyan sűrű, mint például ötezer méter magasan. A madaraknak tehát ebben a magasságban csupán feleannyi energia szükséges a légellenállás leküzdésére.

Keress környezetedben olyan madarat, amelyik hullámos vonalban repül! Számos énekesmadár ezzel spórol energiát, azaz néhány gyors szárnycsapással felemelkedik, majd szárnyát összezárva zuhan egy ideig.

Egyes madarak – kárókatonák, ludak, darvak, tehát társasan élő fajok – gyakorta repülnek szabályos rendben, V alakzatban. A magyarázat az, hogy így a csoport jelentős energiát takarít meg. Repülés közben a madarak szárnya mögött olyan légörvények keletkeznek, amelyek a mögöttük repülőket segítik a haladásban. Ugyanezt a jelenséget használják ki a kerékpár-versenyzők is az országúti csapatversenyeken: a csapatok váltott vezetéssel szorosan egymás mögött haladnak, így sokkal jobb eredmények születhetnek, mint egyéniben.

Az élen haladó madarat társai időnként leváltják, s így előbb-utóbb a csapat összes tagja sorra kerül, s egymást segítve takarékoskodnak az energiával.

SCHMIDT EMESE

Ugyanezt a jelenséget használják ki a kerékpár-versenyzők is az országúti csapatversenyeken: a csapatok váltott vezetéssel szorosan egymás mögött haladnak, így sokkal jobb eredmények születhetnek, mint egyéniben.

>> IDŐJÁTÉK

Ikarosz és Phaethón

A repülés vágya valóban ősrégi. A földön járó – battyogó, cammogó vagy szaladó, rohanó – ember mintha mindig is ábrándozott volna arról, hogy a levegőbe emelkedik, és a madarakhoz hasonlóan repül. Az egekben lakó, amúgy embertestű angyaloknak is szép, fehér szárnyat képzelt. A különféle mitológiai történetek azonban nemcsak a mámorító felemelkedésről, a könnyű és gyors szárnyalásról mesélnek, hanem a *mértéket vesztett* emberről is. Mert aki nem éri be az emberi adottságokkal, és göggjében az ég felé tör, azt az istenek megbüntetik.

A görög mitológia legismertebb repülés-története voltaképp a repülés feltalálásáról szól. Egyszerre költői és roppant gyakorlatias – de hiszen a *tekhné* szó is, amiből a világszerte ismert és használt *technika* ered, egyszerre jelent mesterséget meg művészetet.

Hogyan is történt tehát a feltalálás?

A krétai király megbízta Daidaloszt (ejtsd: Dajdalosz), a híres művészt és kézművest, hogy labirintust építsen. Aztán megharagudott a mesterre (hogyan miért, arról a következő Szitakötő-számban olvashatsz), és fiával, Ikarossal együtt pontosan abba a tekervényes építménybe záratta, amelyet Daidalosz tervezett. Innen bizony csak csellel, leleménnyel szabadulhattak.

Daidalosz madártollakból és viaszból szárnyat készített kettőjüknek. Felszálltak és repülve törtek ki rabságukból. A mese szerint az ügyes, eszes ember a legeslegreménytelenebb helyzetből is képes kivergődni, sőt, mintha a szorongatottság még buzdítaná is – a történet szelleméhez ragaszkodva úgy is mondhatnánk: a tehetséges embernek szárnyakat ad a minél súlyosabb helyzet.

Daidalosz és Ikarosz – apa és fia – szálltak hát fel, fel, még feljebb... A tapasztalatlan Ikaroszt elragadta a repülés gyönyörűsége. Hiába figyelmeztette az apja, hogy ne szálljon se túl mélyen, se túl magasan, a fiú túl közel repült a naphoz, a forróság megolvasztotta a tollakat összetartó viaszt. Ikarosz a tengerbe zuhant, és ott lelte halálát.

Ovidius, római költő leírja, hogyan tanította – féltve-bátorítva – Daidalosz a gyereket:

Oktatgatja fiát: „Közepütt szállj”, adja tanácsát,
„Icarus, erre vigyázz, nehogy aztán, hogyha alatt szállsz,
víz neheztse a tollaidat, s tűz marja, ha túlfönt:

...

szállj, ahogy én vezetek!” S míg így repülésre tanítja,
már a szokatlan két szárnyat vállára szorítja.
Dolgozik és oktat, s öreg arcán könnyei folynak,
két keze is reszket. Csókot nyom a gyermeki arcra,
mit többé soha már, s szárnyán fölemelkedik, úgy száll,
kísérőjét féltve, elől, valamint a madár, ha
zsenge fiókáját fészekből légbe vezérli;
szállani híuja tovább, vészes tudományra tanítja,
lengeti két szárnyát, néz vissza, figyelve fiát.

(Devecseri Gábor fordítása)

Ugyancsak Ovidius mesél egy másik tragikus végű repülésről. Igaz, ebben a történetben a főhős nem ember készítette szárnyakkal emelkedik a levegőbe, hanem Hélios, a napisten lovak vontatta fogatán. Phaethón (ejtsd: Faetón), az isten halandó anyától származó fia (aki így szintén halandó) addig kérlelte apját, míg megengedte neki, hogy egyedül hajtsa a napszekeret.

Ó, mennyire hasonlítanak a görög istenek az emberekhez! Éppúgy vétkeznek és veszekszenek, segítenek és bosszút állnak, csak hát ők halhatatlanok és örökké fiatalok.

Phaethónt nem is a repülés, hanem a repülés lehetősége részegítette meg. Amikor vágya a túlon túl engedékeny apa jóvoltából valóra vált – legalábbis a történet ovidiusi változatában –, és a féktelen lovak megiramodtak, már bánta, hogy könnyölgésével rávette apját kívánsága teljesítésére. Nem tudta tartani a fogatot, a más gazdához szokott lovak megbokrosodtak, ide-oda rángattak ég és föld között. Tűzvész borította el a világot, úgy tűnt, porig ég a mindenség – Zeusznak, a legfőbb istennek kellett akkor beavatkozni, és ő villámával lesújtott a kocsihajtóra. Phaethón nővérei, a napleányok fájdalmukban fákká változtak: lecsorgó könnyükből lett a borostyán.

Ó, mennyire
hasonlítanak a görög
istenek az emberekhez!
Éppúgy vétkeznek és
veszekszenek, segítenek
és bosszút állnak, csak
hát ők halhatatlanok és
örökké fiatalok.

>> KÉPES BESZÉD

Ami megérint – rólunk szól

Mit gondolsz: miért sír ez a kislány? Mitől olyan kétségbeesett? Miért öleli olyan szoroson a verdeső állatot, mintha soha többé nem akarná elengedni? Félti valamitől kedvenc szárnyasát, vagy inkább kapaszkodik belé? Melyiküknek van nagyobb szüksége a másikra?

Egyáltalán: létezhet barátság állat és ember között? Meg lehet-e nyugtatni a testi érintés varázserejével és csitító-gyöngéd szavakkal egy közmondásosan „szűk agyú” baromfit? Vagy csak a mesékben létezik „vadakat terelő juhász” és jámbor kis herceg, aki a tyúkok rémével: a rókával barátkozik?

Szerinted egy mélyen érző kisgyerek hogyan értheti meg és fogadhatja el, hogy az ember számára a tollas, csipogó jószág végső soron tenyészállat, táplálékának része, így hiába oltalmazza elkeseredetten, nem mentheti meg?

Igen, mindez és még sok hasonló kérdés kikíváncsozhat belőlünk e fotó láttán. A szenvedélyes ragaszkodásnak százféle oka lehet. Talán ahányan megnézik a képet, annyi történet születhet a fényképen megörökített helyzetről, a kislány és védence kapcsolatáról. Akármilyen legyen azonban a kép története, sokkal fontosabb, hogy a jelenet a maga fölzaklató némaságában, magyarázat nélkül is szíven üti, azonosulásra készíti mindazokat, akik látják. Az erős érzelmek pedig megindítják, megmozgatják fantáziájukat. A tiédet is, ugye?

Úgy érezheted: valósággal megérint, a vonzáskörébe von, „megszólít” a kép – s ahogy nézed, saját életed hasonló pillanatai elevenednek meg lelki szemed előtt. Rajtad múlik, hogy ez megtörténjen, a fogékonyságodon. Végül is azon: milyen vagy, ki vagy, észreveszed-e, vagy átsiklik pillantásod az alkotáson.

„Jól csak a szívével lát az ember” – mondja a szeretetre szomjazó róka Saint-Exupéry (ejtsd: szentekszüpéri) regényében. S így van ez mindenkor, ha fotót vagy filmet nézel, színházban ülsz, könyvet olvasol, zenét hallgatsz, és így van a hétköznapi életben is.

A sorsunkra rádöbentő felismerést a művészet nyelvén úgy nevezik: katarzisz.

VALACHI ANNA | Fotó: HORVÁTH DÁVID

Gyere, gyurma!

Gyurmázni jó! Sárból, agyagból is mi minden formázható – szobrok és pogácsák – de a gyurma még több lehetőséget kínál. És ne hidd, hogy a felnőtteknek már nem telhet öröme a gyúrásban-gyömöszölésben. A szobrászok, keramikusok, pékek, fogtechnikusok – ki-ki mestersége szerint – egy életen át „gyurmáznak”! De minden szakma közül a gyurmafilm készítés hasonlít leginkább a gyerekek játékához. Pedig gyurmafilmet csinálni nem gyerekjáték!

Biztosan láttál már ilyen filmet, de valószínűleg nem gondoltál arra, hogy pár perces, látszólag egyszerű képsor elkészítése rengeteg idő: a Zénó című sorozat háromperces epizódjainak leforgatása például egyenként egy teljes hónapig tartott. A film egyetlen másodperce huszonnégy kockából áll. A gyurmafigurák mozdulatait úgy tudjuk ábrázolni, hogy minél lassabb egy mozdulat, annál több kockán mutatjuk meg, icipici változtatásokkal. A hirtelen, gyors mozdulatokra elég kevesebb filmkocka. Ezt magad is ellenőrizheted, mert ma már minden videó- vagy DVD-lejátszón lehet kockáról kockára léptetni a filmet. Figyeld csak meg az itt látható képsoron, ahogy Zénó gondolkodik: az ujjait mozgatja, mintha dobolna, aztán hirtelen eszébe jut valami. Váltakoznak a lassú és a gyors mozdulatok, így lesz Zénó életszerű. A gyurmafilmekben gyakran láthatsz teljes átalakulást: például ahogy az almából egyszer csak elefánt lesz. Ehhez el kell készíteni az almát és az elefántot, aztán nagyon

lassan, lépésről lépésre addig gyúrni az almát, amíg mindinkább elefántra hasonlít. Minden változásról kép készül, az utolsó képnél pedig kicseréljük az átggyúrt almát az előre megformázott elefántra. Ma már ezeket az átmeneteket számítógépes programok segítségével gyorsabban is elvégezhetjük.

A filmkészítés első szakaszában meg kell terveznünk a figurát. Ha puha, jól hajlítható ólomdrótot teszünk bele, a teste könnyen mozgatható. A kéz elkészítéséhez több vékony drótot cérnával összekötözünk, a végüket meg szabadon hagyjuk, ezek lesznek az ujjak. A drótot bevonjuk gyurmával, és a testet, fejet kedvünk szerint alakítjuk, díszítjük. Ehhez hasznos ötleteket találsz *Gyurmafirkák* című könyvben. Aztán ki kell találnunk a történetet. Érdekes rajzban vázlatot készíteni, és előre elgondolni, hogyan mozog majd a figura. A filmforgatáshoz szükségünk lesz két erős lámpára: ezekkel világítjuk meg félfoldalról a figurát. A háttérrel is a fantáziánk szerint alakíthatjuk: ha egy megrajzolt házsört elhúzzunk a figura mögött, a filmen úgy látszik majd, mintha az utcán sétálna.

Kezdetnek persze az is elég, ha digitális fényképezőgép segítségével csupán egy-egy mozdulatot rögzítünk, például ahogy gyurmaemberkénk felemeli a kezét. Sok ügyesség és türelem kell ehhez a munkához, de ha kipróbáljátok, más, szakértőbb szemmel nézitek majd a gyurmafilmeket.

CAKÓ FERENC

Miből van? Hogyan van?

Az ókori bölcsek úgy gondolták, négy őselem alkotja a világot: a tűz, a víz, a levegő és a föld. Mind a négy érezhető, szagolható, ízlelhető, látható és hallható: a víz csevegve csordogál, és azt is kihallgathatod, mit mond a föld, ha hasra fekszel a fűben, és a füled a talajhoz szorítod. Közben jó mélyen szívod be a nedves föld illatát, és hagyd, hogy a gondolataid szabadon szárnyaljanak. Feküdj hanyatt, nézd az eget, szívod be a tiszta levegőt, és ha fázol, melegedj egy tűzrakás mellett.

Csakhogy a négy őselem nem elég a kémia tudományához. A földön ennél sokkal, de sokkal több elem létezik. Mendelejev – akit már az előző számban említettem –, rendszerbe foglalta az ismert és a még ismeretlen, felfedezésre váró elemeket. Ebben a táblázatban azokat az anyagokat találjuk, amelyek a természetben is előfordulnak (általában nem önmagukban, hanem más atomokkal összekapcsolódva). Az elemek rendszere, tulajdonságai alapozták meg a *szervetlen kémia* tudományát.

Rendszerbe foglalni valamit nem egyszerű feladat. Próbálkozhattok ti is: például foglaljátok rendszerbe a főzéshez szükséges, otthon található anyagokat, vagy iskolátokban a fémes anyagokat. Rendszert úgy alakíthatsz ki, hogy valamilyen tulajdonság (működés, forma stb.) mentén csoportosítsz. Különösen nehéz olyan rendszert csinálni, amely több kíváncsúnak egyszerre, együtt megfelel. Ezért is volt és ma is nagy jelentőségű a periódusos rendszer.

Nézzük csak, mit lehet kiolvasni belőle. A természetben például nem fordul elő a fém *nátrium* és nem gőzölög sehol csak úgy a *klór* gáz sem, a kettő mégis együtt alkotja a nátriumkloridot, amit te konyhasó néven ismersz. A fém *vas* sem fordul elő tisztán, hanem kapcsolódik más elemekhez, így alakulnak ki az *ásványok*. (Ha szép ásványokat szeretnétek gyűjteni, a fejér megyei Gánt nyugati

határánál van egy szabadtéri lelőhely, ahol csodálatos kincseket, köveket, kőbe zárt ősi kagylókat is találtak.)

A földkéreg felső, több kilométer vastag, szilárd részét ásványi kőzetek alkotják. Vannak közöttük ércek, drágakövek és kristályok. Minél ritkábbak, annál értékesebbek. Sokból ékszert készítenek, vagy bonyolult kémiai műveletekkel tiszta fémeket állítanak elő, amelyek ma már nélkülözhetetlenek az űrhajózásban és a gyógyításban.

Az emberek törött vagy beteg csontját például **titán** fémekkel pótolják.

A periódusos rendszerben a színjelzések is fontosak. Állandó körülmények között

a kék színűek folyékonyak;

a zöldek gázneműek;

a feketék szilárdak;

a pirosak mesterségesek, a természetben nem találhatók meg (szobahőmérsékleten mind szilárd halmazállapotú);

a szürke színűeket még nem fedezték fel.

Napjainkig 117 felfedezett kémiai elemet tartalmaz a rendszer. Kilencven ezek közül természetes körülmények között is megtalálható a Földön, a többit csak mesterségesen sikerült előállítani.

Aki megismeri a kémia titkait, különleges tudás birtokába jut, és közben remekül szórakozhat. Egyszerű módszerrel magad is gyárthatsz titkokat: például ha láthatatlan levelet írsz. Elárulom, hogy csináld: vágj félbe egy citromot, csavard ki a levét és lúdtollal vagy kihegyezett pálcikával belemártogatva írd le a mondandód. De ecsettel is festhetsz rá valamit. Amikor megszárad, nem látsz a papíron semmit. Ha egy gyertyával a papírt alulról melegíted (ugyanazt megteheted egy nem túl forró vasalóval), az írás lassan barna színű lesz, és könnyen elolvasható. A folyamat nem fordítható meg, de elküldhetsz egy látszólag üres lapot a barátodnak, és ha ismeri a titkot, csak ti ketten tudjátok elolvasni.

A titkosíráshoz, mint minden betűvetéshez, valamilyen anyag, leggyakrabban papír szükséges. Legközelebb elmesélem, hogyan készül, miből van a papír, és egy kicsit mesélek a kémia másik oldaláról, a szerves anyagokról.

VÁRADYJUDIT

„Hogyan tovább, te mesehős?”

Egy mesehős és egy meselény történetének kezdetét olvashattátok a nyári Szitakötő hátsó borítóján – s azt kértük, akinek kedve van, folytassa, és küldje be a szerkesztőségbe, a legizgalmasabbakat közöljük... Lehetetlen ígértünk, de ez örömteli hír, mert olyan bőségben érkeztek a remek folytatások, hogy igen nehéz volt választanunk kettőt. Jó pár azért a honlapon olvasható. Emlékeztetőül: a kezdet szerint a kék trikós, meggypiros nadrágot viselő mesehőst így hívja a meselény: „Segítség! Segíts... Kérlek, nagyon kérlek... Az történt, hogy beszorult és leesett... És nem tudom fölemelni... Egyedül nem tudom... Kérlek! Csak gyorsan... Ide...! Vagyis oda... Ott! Az erdei házban! A pincében! Gyere már!”
S a válasz: „Micsoda?! Hova? Minek? És ki vagy te egyáltalán?!”

– Én...én...Jázmín vagyok, a jó tündér, és kérlek szépen, gyere velem a pincéhez!

– De miért? – kérdezte Hercules, mert ez volt a neve a mi mesehősünknek.

– Mert az öcsém bement a pincébe – felelte a tündér –, és rádőlt a fal, azaz csak egy része, de gyere már velem!

– Jó, jó, megyek már, ne sietess!

– De gyorsan, ha kérhetném! – sürgette Jázmín.

Éppen hogy elindultak, a tündér varázslatának köszönhetően máris a helyszínre értek.

A pincében nemigen volt ledőlt falrész, s egyáltalán nem volt Herculesen kívül más élőlény. Egyszerre valamilyen vászon vonta körül Herculest.

– Mi ez? – kérdezte ijedten.

– Ez? – mondta a tündér. – Ez csak egy kis varázslat.

– Miért, ki vagy te?

– Én bizony boszorkány vagyok, nem holmi jó tündér. Az igazi nevem sem Jázmín, hanem Bibircsók. Most véged van, Hercules! – kacagott kajánul.

A fiú érezte, hogy a vászon egyre jobban szorítja, s már levegőt is alig kap.

– Átvertél!

– Igen! – visította a boszorkány, s magára hagyta hősünket a sötét pincében.

Hercules tudta, hogy menten megfullad, ha nem kap gyorsan segítséget. S ekkor hirtelen a semmiből ott termett egy óriási griffmadár, és megmentette őt. Éles karmaival szétmargolta a Herculest fojtogató vásznakat, és kiszabadította a fiút.

– Köszönöm, hogy segítettél – hebegte Hercules.

– Szóra sem érdemes – felelte a griffmadár –, de cserébe kérek tőled valamit. Mentsd meg a legjobb barátomat Bibircsóktól!

– Hogyan tudnék én segíteni, amikor az előbb Bibircsók győzött le engem?

– Ne félj, sikerülni fog – felelte a griff –, ott leszek mindig melletted.

– Most egy picit megnyugodtam, akár indulhatunk is.

Az Északi-sark felé vették útjukat, Jégországba igyekeztek, ahol jégkockákból épített tömlöcben őrizték Vadrózsát, a szépséges hercegnőt. Már három éve fagyoskodott Bibircsók fogságában, fodros ruháját belepte a dér, koronájáról hosszú jégcsapok lógtak. Tömlöcét nyolc vad jegesmedve

őrizte, akik egyszerre arra lettek figyelmesek, hogy egy griffmadár köröz a kastély körül. Üldözőbe vették a madarat, aki egyre távolabb csalogatta őket a palotától. Közben Hercules beosont az épületbe. Szerencséje volt, mert a kulcsot a földön találta, ugyanis az egyik medve futás közben elejtette. Lehajolt érte, s amikor fölegyenesedett, Bibircsókkal találta magát szemben.

– Ördög és pokol! Hogy kerülsz te ide? Na megállj, most elkaplak! – visította a boszorkány, majd egy rettenetes átkot szórt Herculesre, de ő ügyesen félreugrott. Az átok a jégtömlőc falát találta el, s onnan visszacsapódott Bibircsókra, aki azonnal elájult.

Ugye, sejtitek már a történet folytatását? Bibircsók azóta is a börtönben kuksol, a kulcs az Óperenciás-tenger mélyén fekszik, ahová Hercules dobta, miközben hazafelé repültek Vadrózsával együtt a griffmadár hátán.

S hogy mi történt a két fiattal? Ezt a történetet már írjátok meg ti!

URBÁN DÁVID 6. OSZTÁLYOS, KEMENCEI ÁLTALÁNOS ISKOLA

– Ne kérdezd, csak gyere utánam! – mondta az öreg boszorka.

A hangja annyira szomorú volt, hogy a fiú megsajnálta és ment a pincébe. Nem is gondolt arra, hogy valamilyen veszély is lehet odalent. De mire ez eszébe jutott, a gonosz boszorka már lakatra zárta a sötét pince ajtaját. Csak egy gyertya pislogott valahol a sarokban. Ekkor szorult csak össze a fiú torka. A boszorka így szólt:

– Holnap reggel, amikor a nap felkel, a hétfejű sárkány el fog jönni hozzám egy nagy láda kincsért. Sajnos, abban van minden vagyonom. De mivel öreg vagyok, nem tudok harcolni vele. Ezért téged bízlak meg, hogy védj meg a vagyonomat. Ha segítesz, szabad leszel, de ha nem, akkor

egérré varázsovlak, és a macskám rögtön meg fog enni.

Ahogy ezt kimondta, már el is tűnt a pincéből. Szegény fiú egész éjjel sírt, és azon törte a fejét, hogyan menekülhetne meg a boszorka elől. Már hajnalodott, amikor a pince ablakára szállt egy aranymadár. Vidáman csiripelt, de amikor a fiú ránézett, megszólalt:

– Ne félj, kedves fiam, tudom, hogy min jár a boszorka esze, de én majd segítek neked. Reggel, amikor a boszorka kivezet az erdőbe a sárkány elé, útközben törj le egy fenyőágot. Ha a sárkánnyal találkozol, hármat üss rá az ággal.

Hamarosan jött is a boszorkány, és kivezette a fiút az erdőbe. Ő útközben letört egy ágot. Már messziről hallatszott a sárkány üvöltése. Ahogy közeledett, csak úgy lángolt mind a hét feje. Ekkor azonban megjelent az aranymadár és biztatta a fiút. Amikor a sárkány már nagyon közel volt, a fiú hármat ütött rá. Az ág abban a pillanatban aranykarddá változott, és a fiú egykettőre levágta mind a hét fejét. A boszorkány nagyon örült, és újból a pincébe akarta vinni a fiút. De ő bátorságot kapott és a boszorkányra ütött háromszor a kardjával. A gonosz banya szürke egérré változott, és eltűnt az erdőben. Az aranymadár meg szépséges királylánnyá vált. Olyan gyönyörű volt, hogy a fiú mindjárt beleszeretett. A királylány örömeiben átölelte a fiút.

– Hűséges megmentőm vagy! Megtörted a varázslatot. Én gazdag királylány voltam, de a hétfejű sárkány ellopta a vagyonomat, tőle tovább lopta a boszorkány, engem pedig madárrá varázsol. De most már minden rossznak vége. Ezután már egyiktől sem kell félnünk.

Hamarosan nagy lakodalmat csaptak. Még ma is mulatnak, ha nem fáradtak el.

NAGY VIOLETTA 3. OSZTÁLYOS,
PETŐFI BRIGÁD ÁLTALÁNOS ISKOLA, KULA, SZERBIA

Szitakötő-szótár

Folytatjuk legutóbb elkezdett sorozatunkat: megnézzük, mit jelenthetnek egyes fogalmak, kifejezések, és milyen új jelentést ragaszthatunk rájuk. A szótár címszavai továbbra sem abc-rendben követik egymást – úgy csaponganak és kergetőznek, kapcsolódnak össze és válnak szét, mint fejünkben a gondolatok.

INKVIZÍCIÓ > Ha ezt a szót halljuk, sötét, mély tömlőre gondolunk, ahol épp kínpadra vonnak egy szerencsétlen áldozatot. Ez is az inkvizíció része, de ennél többet és kevesebbet is jelent. Egyfelől egy régi, még a római időkből való **jogi intézményt** (*inquisitio* latinul azt jelenti: *kutatás, kivizsgálás*). Másfelől olyan eszközöket és módszereket, melyekkel nem csupán az **eretnekeket** (a hivatalos

egyházi tanokat nem követőket) büntették évszázadokig, hanem a közelmúltban is sokszor felbukkantak. Vannak, akik szerint ma is él az inkvizíció, és nem csupán az egyházaknál: **tilt, elítél és üldöz** minden olyan gondolatot vagy cselekedetet, amely a társadalom szokásaival, beidegződéseivel ellentétes. Persze lényeges különbség, hogy a demokráciában ma már bárki szabadon

szembeszállhat a többségi véleménnyel, nem kell félnie a börtöntől vagy a kivégzéstől.

De térjünk vissza a gyökerekhez: az inkvizíciót a középkori katolikus egyház alkalmazta először, de például a boszorkányokat, varázslókat vagy eretnekeket más vallások és keresztény felekezetek sem szívelhették. Az első eretnek-kivégzésről már Krisztus után 385-ből tudunk. Ez a történelem fintora: alighogy lezárult a több évszázados **keresztényüldözés**, és hivatalosan is államvallás lett a kereszténység a Római Birodalomban, azonnal

saját „ellenségeit” kezdte hajszolni. Később sem volt könnyű helyzetük az új vallási mozgalmaknak a katolikus államokban, de az inkvizíció hivatala igazán a 13. század elejétől bontakozott ki. Először még csupán a helyi püspökök üldözték azokat, akik megkérdőjelezték a hittételeket, majd **inkvizitorokat** neveztek ki, akik „enyhe” büntetésekkel (zarándoklat, korbácsolás, szegyenköntös viselése), „közepesekkel” (vagyoneklobzás, gályarabság, börtön), vagy akár a halálos ítélettel azonos kiátkozással, kiközösítéssel is sújthatták a perbe fogottakat. Utóbbit – a tényleges kivégzést – már a világi hatóságok hajtották végre, hogy az egyház keze tiszta maradjon az áldozatok véréből. Talán ez magyarázza az általánosan elterjedt máglyán elégetést is, amelyet **vértelen módszernek** tartottak. Az inkvizíció fő célja a bűnbánat, átnevelés volt, de bőven osztogattak súlyosabb büntetéseket is: tízezrekre tehető a halálos áldozatok száma, ami persze még mindig elmarad a szerény becslések szerint is százazres-milliós nagyságrendű kivégzéssel járó boszorkányperektől. Az inkvizíció virágkorát a 15. század végén megalapított (és csak a 19. század közepén megszüntetett) spanyol – majd portugál, mexikói és perui – változatban érte el: a királyok által irányított „Szent Hivatal” elsősorban a megkeresztelkedett zsidókat és mórokat üldözte (nem utolsósorban vagyonukért), az át nem térteket pedig kiűzte az országból. Sok-sok évvel később, 1982-ben **II. János Pál pápa** az egyház nevében bocsánatot kért az inkvizíciónak tulajdonított bűnökért.

Az inkvizíció számos művészt, gondolkodót **elborzasztott és megihletett**. Az orosz író, Dosztojevszkij egyik regényében Jézus a spanyol inkvizíció idején ismét megjelenik és csodákat tesz, de a főinkvizítor elfogja, és csaknem kivégezteti. Azzal vádolja, hogy túl nagy terhet rakott az emberekre a hit szabadságával, de az inkvizíció helyrehozza ezt a hibát: szabadság helyett boldogságot ad

azzal, hogy irányítja a tömeget és gondoskodik róla. A

rém történetek amerikai mestere, Poe

A kút és az inga című elbeszélésében

festi le érzékletesen egy halálra ítélt

szünetét az inkvizíció fémfalú

kútjának mélyén. Azért akadnak

humoros feldolgozások is: az angol Monty

Python (ejtsd: monti pájton) csoport

kabaréjeleneteiben a spanyol inkvizítorok a

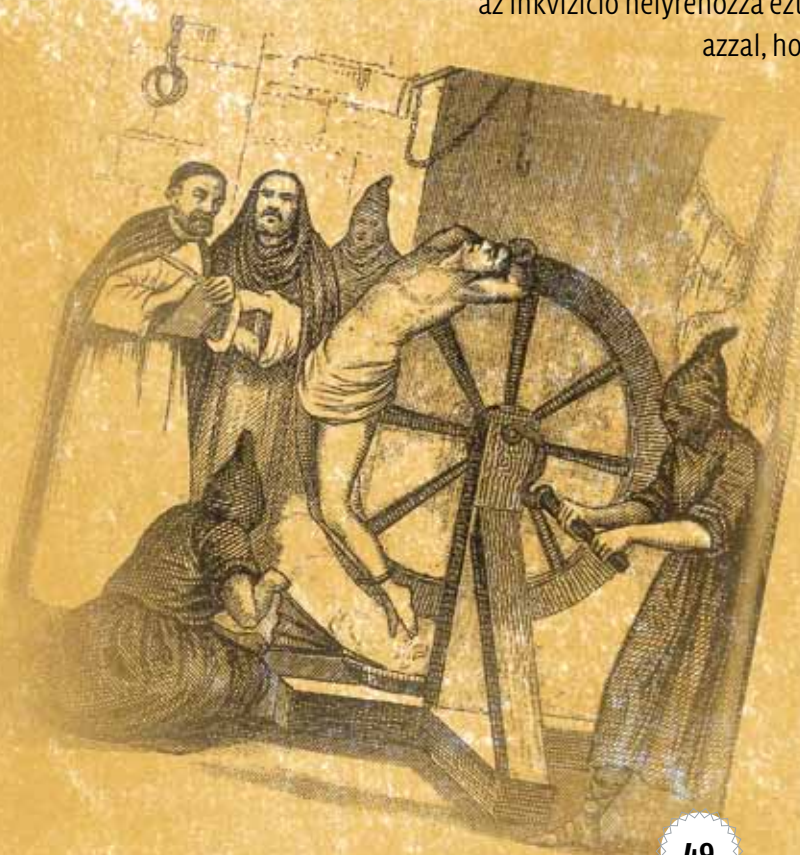
legváratlanabb helyeken tűnnek fel, és ide-

oda rohángásznak, mint pók a falon.

Szerinted?

Büntetéssel, megfélemlítéssel is lehet igaznak tartott ügyet szolgálni?

Szabad-e, illik-e humorral nyúlni olyan komoly dolgokhoz, mint a testi és lelki szenvedés, a halál vagy a háború?

Víz > Alighanem ennek a két hidrogénből és egy oxigénből álló **vegyületnek** köszönhető minden kis- és nagybetűs szitakötő létezése: ha nem lenne élet a Földön, ez az Írás sem született volna meg. A színtelen, szagtalan elem az egyetlen, ami mindhárom halmazállapotban előfordul a természetben – szilárdként jég, folyékonyként víz, légneműként gőz. Furcsa, de éppen 4 Celsius-fokon a legsűrűbb, a 0 fok alatti jég például sokkal könnyebb, üregebb anyag.

A Föld 71 százalékát víz borítja (ha a felszínen halmozónánk fel, több kilométer magas burkot képezne a bolygó körül), és körülbelül ennyi az emberi szervezetben lévő víz aránya is – a csecsemőben kicsit több, az aggastyánban kevesebb. A tengervíz minden literjében 35 gramm só található, ezért az emberi szervezet csak keveset tud feldolgozni belőle. Pontosan ez a probléma: a tengervízből ma még nagyon költséges ivóvizet előállítani, márpedig a Földön lévő vizek 97%-a tenger, 2%-a jég, van még valamennyi a légkörben és a talajban, de csak alig több mint fél százalék hozzáférhető **ivóvíz**, s ennek is jó része szennyezett. Bolygónk édesvízkészletei végesek: egyre többet használunk fel, miközben kimerítjük a Föld tartalékait, emiatt már jelenleg is **emberek milliói** szenvednek a kevés vagy nem egészséges ivóvíz miatt.

Mivel a víz megkerülhetetlen, az emberi agysejtekbe is alaposan beépült: a vallási, mitológiai **történetek, legendák és mesék** tele vannak a vizet dicsőítő és átkozó történetekkel, a teremtéstől egészen az özönvízig. A művészetben leggyakrabban a mindenséggel, a múlt idővel állítják párhuzamba, de a káosszal és az örök veszéllyel is. A legtöbb ősi elbeszélésben a testi és lelki **újjászületés** is a víz segítségével sikerülhet. A görög istennő, Héra például azért marad szép és fiatal, mert minden évben megmártózik a Kanathosz forrásban. A keresztelés vagy a vízbe merülés arra szolgál, hogy a hívő lelki értelemben is megtisztuljon.

Az élet és a halál vizéről szintén végtelen sok mendemonda született. Az egyik legszebb egy mongol mítosz: Buddha isten örökké boldoggá akarja tenni az embereket, ezért elkészíti számukra az örök élet vizét. Sajnos azonban kétszer is kudarcot vall. Először ellopják tőle, másodszor a holló ijedtében egy fenyőre csepegteti. Emiatt marad a fenyő mindig örökzöld, és ezért nem halhatatlanok az emberek.

Szerinted?

A mindennapokban hogyan takarékoskodhatunk a vízzel?

Helyes-e, hogy ugyanolyan ivóvizet használunk szomjunk csillapítására, mint vécéöblítésre vagy kocsimosásra?

Számold ki: ha a Föld legmélyebb pontjára, a Marianna-árokba raknánk a legmagasabb hegyet, a Mount Everestet, vajon elnyelné a víz, vagy a hegycsúcs kilógna?

MARK TWAIN – KOLDUS ÉS KIRÁLYFI [regény]

Az író neve (márk tvén) álnév: a víz mélységét jelző matróz-kifejezés. Mert eredetileg hajós volt, és kormányosként járta a hatalmas amerikai folyót, a Mississippit. A *Koldus és királyfi* mesés története Európában játszódik, a 16. századi Angliában.

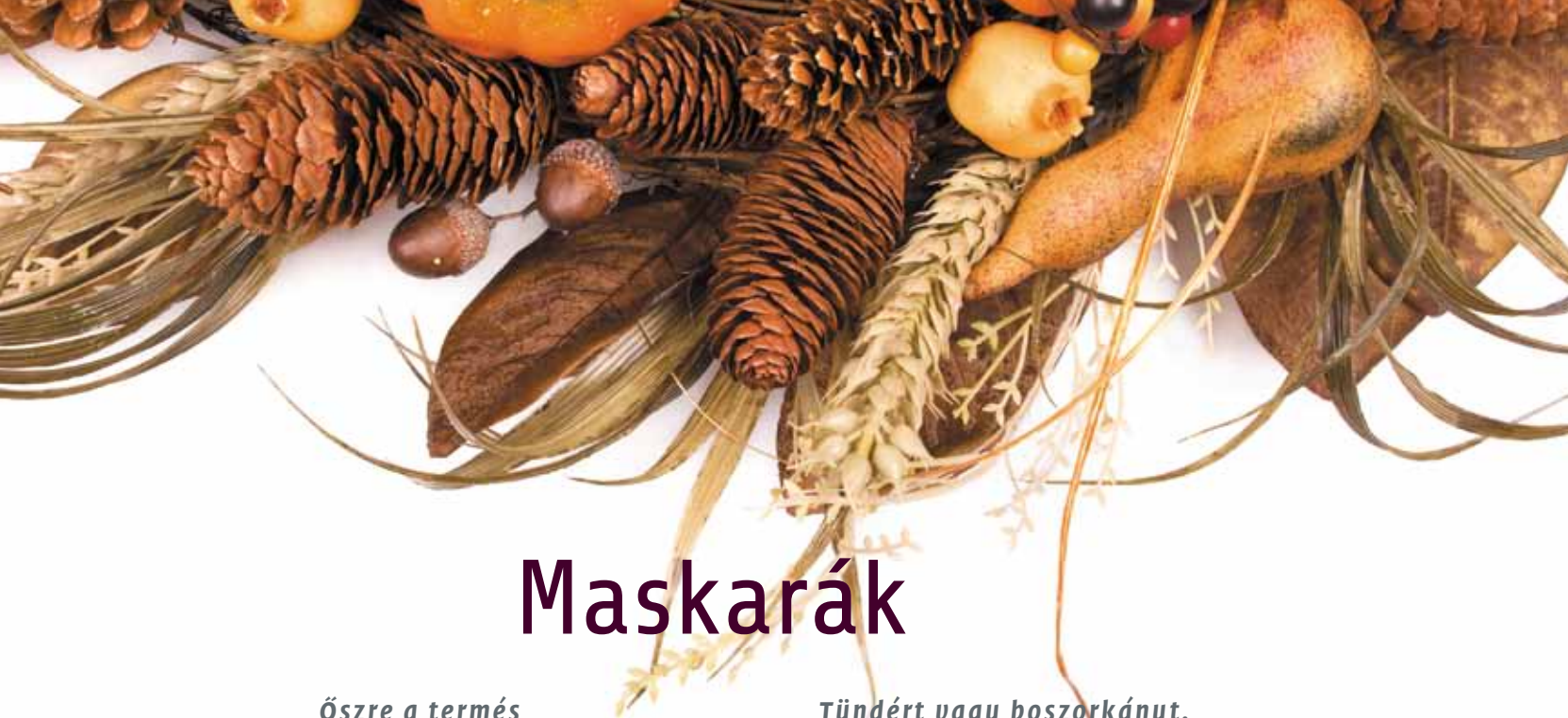

A kegyetlenségéről elhíresült VIII. Henrik király dédelgetett örököse, Edward, és a megtévesztésig hasonló Tom Canty (kánti) egyszerűen ruhát és szerepet cserél – az álnevet öltő író, ugye, jó ismerője, nagy mestere az efféle mókának! –, s máris kezdődik a fiúk megpróbáltatása. Persze mindkettőt elmeháborodottnak véli környezete, de az álkirályfit gyámolítják-gyógyítják, míg a koldussorba pottyant Edward pár nap alatt megtapasztalhatja az ország könyörtelen és igazságtalan törvényeinek következményeit. Ütlegelik, kínozzák, börtönbe hurcolják – még szerencse, hogy a jóságos Hendon felkarolja. Közben épp meghal a király, Tomot már felkészítik a koronázásra. A leleplezést, hogy minél csattanósabb legyen, az utolsó pillanatra tartogatja Mark Twain. Több helyen igazi krónikából idéz. Tény, hogy uralkodott VIII. Henrik, hogy gyerekként koronázták meg Edwardot – a regényt mégsem lehet történelmi forrásként olvasni. Nem hát, hiszen gyönyörű mese. És sokkal inkább azokra a népmesékre hasonlít, amelyek egy-egy legendás királyról szólnak. Például a magyar Mátyás király költött, képzelt kalandjaira.

ÓZ, A NAGY VARÁZSLÓ [mese CD]

Igen, Óz csakugyan nagy varázsló, világszerte ismert, s ha te is találkoztál már vele, olvastad Baum meseregényét, vagy láttad a belőle készült filmet, akkor kétszeresen is érdemes meghallgatnod a hangjátékot. Ha pedig most ismerkedsz Dorka és Toto kutya kalandjaival, izgulhatsz, mi lesz a vége... Erről tehát itt ne essék szó! A mesejátékot kísérő, fülbemászó dal azt mondja, „mindig a sárga úton”, s nemcsak azért, mert sárga keramittal kirakott út vezet Smaragdvárosba, ahol Óz lakik. A következetességről van szó, hogy az ember – a mesehős – önmagához hűen tud boldogulni: a Madárijesztő észit, a Bádogember szívét, az Oroszlán bátorságot nyerni. Tele van varázslatos lehetőségekkel a világ. Te mit kérnél Óztól?

Maskarák

*Őszre a termés
megérik,
a tok, héj, mag, szár, göb, gumó, gubó,
a gesztenye meg
a makk, a dió és a mogyoró,
a sárguló-barnuló,
csoda-rajzolatú levelek kézre állnak,
s a kezed
a képzeleted szerint
az alkatrészeket: összerakja.*

*Mivé?
Valami képpé
vagy szoborrá barkácsolja.*

*Tündért vagy boszorkányt,
jó vagy gonosz varázslót,
tenyéryi szörnyet, szárnyas vagy
lábás, uszonyos, mesebeli állatot,
egy sohasem volt alakzatot,
egy általad megformált lényt,
akármi maskarát teremthetsz,
elnevezheted... mondjuk...
...nos? ...minek? ...mi ez? ...mit tud?
...miből csináltad? ...hogyan?*

Mesélj!

*Az elkészült műveket fotózd le és
küldd el nekünk. A kép mellé azt is írd le,
milyen kalandot képzelsz
a te maskarádnak!*

